

BAJAI HONPOLGÁR

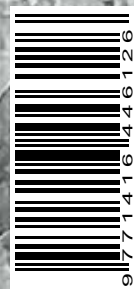

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2020. november • XXXI. évfolyam 11. (360.) szám

Ára: 330 Ft

- **Hazafiság és nemzetiségi oktatás a két világháború között a Bácskában**
- **Bajától az Operaházig és a Székely Mihály-díjig – interjú Miksch Adrienn-nel**
- **400 éve zajlott a fehér-hegyi csata**
- **Személyes hangú búcsú Rátvay Zoltántól, egy bajai kosaraslegendától**

Képző: Sipos Loránd

Tartalom

- Itt voltak és itt vannak (*Emesz Margit visszaemlékezése*).....3
- 90 éve egyesült Baja és Bajaszentistván (*Sarlós István forrásközlése*).....4
- Széllal szemben... (*Mayer János tanulmánya*).....5
- Múltidézés Gömzsi Imrével (*Horváth Máté írásának 2. része*).....9
- 400 éve történt: a fehér-hegyi csata (*Kenyeres Zoltán tanulmánya*).....11
- „Az opera kor élőzenés mozija” (*Sándor Boglárka interjúja Miksch Adriennel*).....13
- Búcsú Rátvay Zoltántól (*Németh Attila és Mayer János nekrológja*).....17
- Sajtóhírek a bajai kórház első száz évéről (*Jász Anikó forrásközlésének 4. része*).....19
- Alattam a föld, fölöttem az ég... vagy mégsem? (*Lex Orsolya színikritikája*).....22
- Itt van az ősz... (*Szünder Dezső aktuális receptjei*).....24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stílusitkai javításának jogát fenntartja!

Még egyszer a „boldog, szép napokról”

Dr. Kövecs Gyuláné

■ Tisztelt Tanár Úr! Olvastam a *Bajai Honpolgár* októberi számában *Azok a boldog, szép napok* című írását. Én az 1952-56 közötti iskolai években jártam a bajai III. Béla Gimnáziumba, és ezúton szeretnék leírni néhány dolgot tanárimról, osztálytársaimról, hogy s mint volt. Abban az időben három párhuzamos osztály volt; az A osztályba fiúk jártak, a B osztályba lányok, a C osztályba vegyesen. [...] Az osztálytitkárunkat mi választottuk meg, nyílt szavazással.

Előttünk, még a ciszterekhez csak fiúk jártak a gimnáziumba. A férjem is két évig járt oda, egy évvel fölöttem (1936-ban született). Az első félév végén nekem 6 négyesem lett, emiatt nagyon sírtam a folyosón. *Kádár Gyula* igazgató odajött hozzám, és megvizsgált, és azt mondta, utánanézz, miért. Akkor úgy éreztem, hogy orvosok, tanárok gyerekeivel én nem vehetem föl a versenyt. (Apám ekkor munka nélkül volt.) Én a nyelvtant nem tudtam tökéletesen, ezen kívül az érettségim ábrázoló geometriából kaptam négyest, a többit kijavítottam. Tanárim *Tóth-Pál Zoltán* (magyar), osztályfőnököm *Baky Lászlóné* (matematika), *Patocskai Klára* (fizika), *Bacsár Károly* (orosz – komoly, rendes tanár volt), *Sáfrán László* (történelem), *Ördögh Ferenc* (kémia) voltak. *Juhász Lajosné* biológiából félévkor megint, mert puskáztam. Talán ezért lettem biológia-földrajz szakos tanár, meg azért, mert *Fekete-Kovács Győzőt* nagyon szerettem. (Ő leginkább 1-es vagy 5-ös osztályzatokat osztogatott.) *Ördögh* tanár úr külön foglalkozott velem az új kémiai előadókban délután ingyen is, ahogy *Borsodi István* tanár úr is ábrázoló geometriából. Szerettük mindegyiküket. *Pálffy Zoltán* tanár úr nagyon rövid ideig történelmet tanított, nagyon okosan magyarázott a római uralkodók tetteiről és rémtetteiről.

Abban az időben felvonulások ritkán voltak. Este azért, mert a Béke téren máglya állt és táború volt. Szép volt, emlékezetes! Gólyabálunk is volt, első szerelmek is szövődtek, 3.-os, 4.-es fiúkkal is, sportolókkal, különösen atlétákkal.... [...]

Szakkörre hetente négyszer is jártunk. Kétszer latinra *Maróti Károly* tanár úrhoz, kétszer németre *Kincses János*hoz (imádtam, kedves volt, és szeretett). Énekkar 1-től 3-ig volt, sokszor szerepeltünk, *Schwalm Pálné* volt a karnagy. *Schwalm Pál* is tanított – szép volt, szigorú. Olyanra nem emlékszem, hogy bezárták az iskola kapuját, de olyanra igen, hogy a diáksapkát csak az iskola kapujában tettük a fejünkre, mert ellenőrizték. 1953-ban, Sztálin halálának napján felsorakoztunk.

Egyvalaki felnevetett, őt megbüntették. Egy fiút, *Ocskó Lászlót* pedig azért írtattak át Szekszárdra, mert állítólag belefirkált a naplóba. Mi meg moziba nem mehettünk barátnőmmel, *Tóth Krisztával* (később *Révfy Tivadarné – a szerk.*), és fiúkkal sem volt szabad találkozunk, mert Baky tanárő osztályfőnököt adott érte.

Váry Béla tanár úr okos ember volt, lányokat be sem engedett a fizikai előadóba. Bakyné szatyra volt a „pisai ferde torony” a fizikaórán az osztályteremben. Közülünk senki sem mert jelentkezni a Műgyetemre (eredetileg én is az egyetem vegyészeti karára készültem). Azt hiszem, ha *Váry Béla* tanított volna, máshogy alakult volna az életem. [...]

Mi ifjúsági mozgalomba nem jártunk. Egyénileg sokat kirándultunk: vízen eveztünk, sokat kocsolyáztunk télen, a férjem sielt is. Úszni jól tudtunk, imádtuk a Dunát, az erdőt. (A tehetősebb családok gyerekei teniszettek is.) Egyes kidobott labdikokat a fiúk följavítottak, kátrányoztak. A korábbi cserkésztanár, *Jáki Adorján* is segített, a lányok gyöngyöt fűztek a ciszter ház aulájában.

Szegény családokból jövő falusi gyerekek is jártak velünk. Közülük ki is maradtak sokan, a találkozókra sem jöttek el. A köpeny kötelező volt, ruhánk nem voltak, cipőnk se nagyon, zsíros kenyér volt az uzsonnánk. Messze laktunk, autóbussz sem volt, így gyalogoltunk a gimibe, egy nap kétszer is. Nyolcan szerepeltünk a Rábl-féle színházban: vidéken is előadtuk a fátyoltáncot a *Gül Babából*, a *Csongor és Tündében* pedig *Ilmát* alakítottam, az *Éj* pedig *Bárany Sárka* (később *Göcze Györgyné – a szerk.*) volt. [...] Télen az iskolában áztunk-fáztunk, mert télikabátunk se volt. Régen volt, lassan 70 éve.... [...]

Az érettségi óta számos találkozózn részt vettem, akkor az osztálytablónk és a naplónk is megvolt még. Sajnos sokan meghaltak már közülünk. Most én otthonba költöztem, ahol 52-en élünk idősek. Épp karanténban vigyáznak ránk; se ki, se be. Sok beteg tanár is van itt; még nem ismerek mindenkit – vannak tolokocsis 90 éves, nehéz esetek is, egy végigdolgozott, pedagógus élet van mögöttük, szomorú látni...

Kedves Marika Néni! Örömmel olvastuk visszaemlékező sorait (azokat is, amelyeket itt nem közöltünk), és ha van még elmesélhető és mások érdeklődésére is számot tartó története akár az ötvenes évekből, akár életének későbbi időszakából, azokat is örömmel fogadjuk, hiszen a helytörténet ilyen apró mikrotörténetekből áll össze. Köszönjük az írást, jó egészséget kívánunk! (M. J.) ■

Itt voltak és itt vannak

Emesz Margit

■ Nehezen megy az írás, mert akiről írok, már nincsenek közöttünk. Kiváló barátokra leltem egykor Svájcban élő építész unokabátyám, *Ercsi Dezső* köreiből itt, Budapesten is: *Eigel István* festőművész barátunkat és feleségét, *Tassy Klára* gobelinművészt, Rudnay-tanítványokat. Eigel István számos munkája található Magyarországon, külföldön. Táblaképfestészete mellett murális munkássága, valamint szépirodalmi művei is jelentősek. Külföldi kiállítások, díjak mellett a Derkovits-ösztöndíj, a Munkácsy-díj (kétszeresen), az Erdemes Művész elismerés, a Nívódíj, valamint a Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztje kitüntetés birtokosa. *Szakonyi Károly, Kiss Dénes, Gyurkovics Tibor* köreiből tartozott.

Barátságunk örömteli találkozásokat eredményezett, sokat jártunk náluk Budapesten, ők ugyanitt a mi családjunknál Baján. Szülőfalumban, Csávolyon egy séta alkalmával megcsodáltuk a falu temetőjében lévő kápolna épületét. Egyedi küllemével elvarázsolta az itthon tartózkodó építész. Jött a gondolat, és a belső térben ráleltünk egy Eigel-kép helyére. Eigel István örömmel nyugtázta, és köszönte a lehetőséget:

„Kedves Dezső!

Végre küldhetem a fotókat. Szép ez a kápolna, nekem is jóleső érzés, hogy ilyen csendes, szép környezetben tudhatom a munkámat. És tudni azt, hogy aki oda belép, meghitt kapcsolatba kerül vele, és a feltámadás gondolata ad némi vigaszt. Mi többet jelenthet egy festmény?

Bp. 1995. dec. 3.”

A kép adomány címén mindenki öröme a kápolnába került. Ott, Budapesten egy ebéd melletti beszélgetés alkalmával megkérdezte Eigel István: „*Mondd, Margitka! Ópusztaszeren van egy képem. Felkértek, hogy megnyitásra készüljön el. Azóta ott van, hova vigyük?*” Én azonnal kaptam a lehetőségen, és azt kértem, legyen a vidék látóköreiben és tulajdonában. Unokabátyám is örült ennek. Elhoztam Bajára, ahol az egyik terem falát díszítette a polgármesteri hivatalban. Sajnos a fogadtatás nem úgy alakult, ahogy reméltem... Így végül szülőfalum polgármesteri hivatalában kapott méltó helyet a nem mindennapi festmény. A dokumentációról gondoskodtam, *Ercsi Dezső* adományaként került a helyére.

Honnan ered a festmények utáni rajongásom? Első fizetésemet szüleimnek adtam, ezt követően sovány pedagógusi fizetéséből részletre képeket vásároltam. Furcsa ez az élet, sokan elmentek. Elmentek örökbecsű barátaink. Mielőtt örökre eltávoztak volna, unokabátyám, *Erzsi Dezső* építészként gondoskodott arról, hogy az Egyenlítő vonalán a horizont mindenkinek megmaradjon. Még Svájcban élte idős napjait, amikor jött egy telefonhívás,

Eigel István: Feltámadás
(Mindkét a bajai Barátok temploma bejáratánál látható)

de Eigel István hívása megérkezett Budapestről. Néhány nap múlva levelet, benne két színes fotót hozott a posta. Elkészült a *Feltámadás* és az *Utolsó vacsora* című kép. Hát, én csodáltam és fürödtem kedvemre a művészetek világában!

Itt, Baján a Barátok templomába járok, ahol akkor *Jávor Ferenc* plébános úr ízes, életszagú prédikációit hallgattam. A képek nem hagytak nyugodni. A téma adva volt és a hely is. Fölvettem a kapcsolatot is a plébános úrral. Eigel István és Tassy Klára örömmel jöttek, miután elképzelésemet *Ercsi Dezső*vel is megosztottam. A tárgyalások megtörténtek. A két kép az oltár két oldalára került volna, de Eigel István ismert szerénysége, emberi nagyságát bizonyító kérése alapján végül a főbejárat két oldalán helyezték el őket.

Mindez azért történhetett meg, mert *Ercsi Dezső* onnan, Svájcban hagyta, hogy szárnyaljon az ecset a családtagok életének erejével, arcvonásaival együtt. Üzenet volt ez minden családtagomnak, ahogy ki-kimagáénak tudta a képek hitében a bibliai parancsolatok igazságosztó szavait. Ezzel együtt felejthetetlen napokat töltöttünk a művészházaspárral, amint bevégeztetett ez a történet.

Így találkozom én minden héten elhunyt és elő családtagjaimmal, amikor a képek elé állok. Oly sokszor kérdezem a család bölcsseit, és kérem segítségüket, hogy holnap hogyan is legyen tovább. Látom a régi családi asztalt, ahol együtt ültünk mindannyian, a ház kapuját, ahonnan elindultunk a szoros családi kötelékből... Ki-kihova, merre, ahogy az idő elmúlásával elfogyunk és visszatérünk, hogy egy napon ismét találkozunk. ■

Eigel István: Utolsó vacsora

90 éve egyesült Baja és Bajaszentistván

Sarlós István

■ 1930. november 1-jén egyesült Baja város és Bajaszentistván nagyközség. A két település összeolvadásával több, hosszú évtizedek óta tartó megoldatlan kérdés, területi vitára született megoldás. Az 1929 végén tartott helyhatósági választásokon, amelyen *dr. Vojnics (Borbíró) Ferenc*et újraválasztották a város polgármesterének, a két település lakói egy további fontos kérdésben döntöttek népszavazás útján. Bajaszentistván lakossága szavazott arról, hogy a jövőben Bajához kíván tartozni. 1929. szeptember 18-án Vojnics Ferenc bajai polgármester kérvényezte a belügyminiszternél az 1886. évi XXII. tc. 163. §-a értelmében, hogy törvényileg csatolják át Bajaszentistvánt a városhoz. A felterjesztés következtében megtartották a népszavazást, amelynek eredményét figyelembe véve az országgyűlés megalkotta az 1930. évi XXX. tc.-et Bajaszentistván Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből történő kiválásáról és Bajába történő beolvadásáról. A 222.451 számú belügyminiszteri rendelet ennek hatánapjául 1930. november 1-jét jelölte meg. 1930. szeptember-októberében lázas előkészítő munka folyt a két törvényhatóság részvételével a területi átalakulás miatt, de még így is maradtak – bár a lényegi kérdéseket tisztázták, így inkább magánjogi ügyekben – elvarratlan szálak, amelyek az 1930-as évek végéig további vitákra adtak lehetőséget. A bajaszentistváni elemi népiskolákban az oktatást természetesen nem állították le, csak az iskolaszék került át a bajai tankerület felügyeletébe. *Dr. Tantos Gyula* plébános, iskolaszéki elnök már november 3-án megírta az új városve-

zetésnek a hivatalos köszöntőjét, amelyben együttműködési szándékát jelezte a polgármester felé.

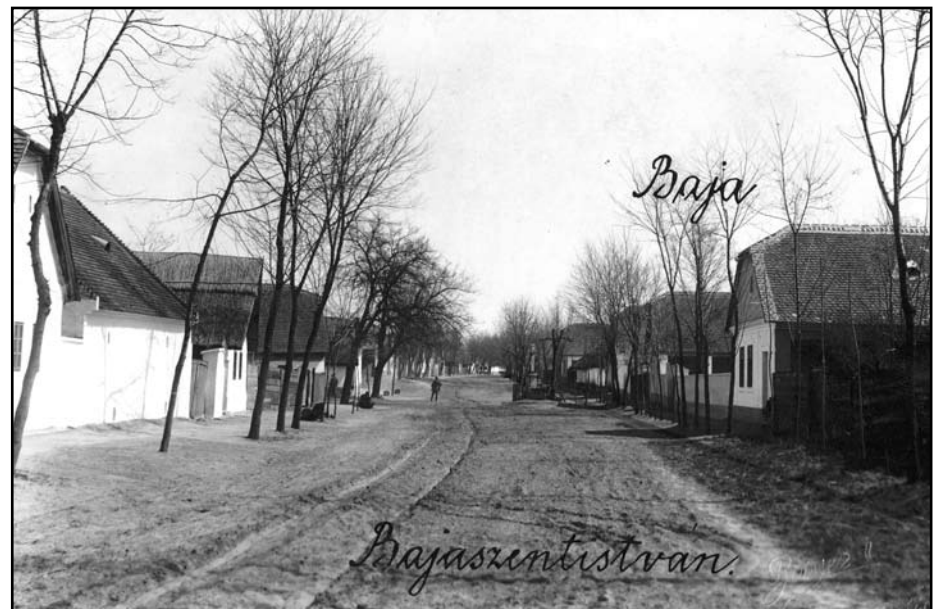
„20.183/1930.

A baja-szentistváni r. [római] k. [katolikus] Iskolaszéktől.

Méltóságos Dr. Vojnics Ferenc úrnak, Baja thjff. [törvényhatósági joggal felruházott] város polg. [polgár] mestere, Baja.

Méltóságos Polgármester Úr!

Bajaszentistván községnek Baja thjff. városhoz történt átkapcsolása alkalmából fogadja Méltóságod az Iskolaszék és a Tantestület részéről legőszintébb hódolatunk és tiszteletünk bensőlegesen kifejezését. Kérjük alázattal kegyes jóindulatát nemzeti munkánk előmozdításához, mi pedig megígérjük, hogy tőlünk telhetőleg azon leszünk, hogy e városrész valláserkölcsi fellendítéséből kivesszük részünket.

*Baja-szentistván, 1930. november 3.
Méltóságod legalázatosabb szolgálói:
A Baja-Szentistváni R. K. Iskolaszék
A Baja-Szentistváni R. K. Tantestület
dr. Tantos Gyula*

esp. [esperes] -plébános, isk. sz. elnök.”

A korabeli hivatali eljárásrend szerint ezt az üdvözlő levelet illet megköszönni egy válaszlevélben, amelyet a polgármester november 7-én írt meg Tantos Gyulának.

„Tárgy: a baja-szentistváni r. k. iskolaszék és tankerület üdvözlőlevele a polgármesterhez az átcsatolás alkalmából.

Nagyságos és Főtisztelendő Dr. Tantos Gyula esp. plébános, iskolaszéki elnök úrnak.

Baja-Szentistván.

Jóleső érzéssel és bensőséges örömmel vettem Nagyságod vezetése alatt működő r. k. iskolaszék és tantestület kitüntető és megtisztelő üdvözlő iratát az átcsatolás alkalmából. Hálás köszönetemet, melyet elsősorban Nagyságodnak küldök lekötelező kedves figyelméért, – szíveskedjék tolmácsolni az érdemes iskolaszék és tantestület előtt azzal, hogy én őszinte igyekezettel fogom a népoktatás és vallásoktatás és nevelés ügyét szolgálni, amihez az Önök megértő segítségét szeretettel kérem.

Baja, 1930. nov. 7.

*Megkülönböztetett tisztelettel:
dr. Vojnics, polgármester”*

A bajaszentistváni iskolaszék és a város együttműködése az 1930-as években komoly fejlődést hozott a városrész iskolai életében, az elavult, régi iskolaépület helyett egy modern, a kor elvárásainak megfelelő új népiskolát építettek. ■

Szélel szemben...

Nemzetiségi problémák a csátaljai iskolaszék ülésein az 1920-as években

■ A kisebbségek megmaradásának egyik kulcskérdése az iskolaügy. Ha egy gyermek anyanyelvén tanulhat, sokkal erősebben kötődik eredeti közösségéhez; gondolkodása, érzemvilága sokkal kevésbé teszi fogékonnyá a többségi nemzetbe való beolvasásra, ráadásul egészen fiatal korban nem kell hiányos nyelvtudásából adódó nehézségekkel megküzdenie. Épp ezért azon államokban, ahol nagy számú kisebbség asszimilációját akarták elérni, nem kellett feltétlenül drasztikus módszereket (népirtás, erőszakos áttelepítés, jogfosztás) alkalmazni: az etnikai homogenizáció területén az iskolarendszer szabályozásával is komoly eredményeket lehet elérni. Az alábbi írásban kortárs dokumentumok segítségével mutatjuk be, hogyan tükröződtek a magyarosító törekvések és a kisebbségi ellenreakciók egy bácskai (német) település oktatási szabályozásaiban. A felhasznált források a csátaljai iskolaszék iratanyagából származnak, amelyeket a Kalocsai Érseki Levéltár őrzött meg, és annak online adatbázisában (archivum.asztrik.hu) is elérhetők.

Mayer János

Oktatásügy és nemzetiségi kérdés

■ A nemzetiségek elmagyarosítását célzó folyamat már a 19. században, a dualizmus Magyarországon is megfigyelhető volt, de jelentősebb eredményre inkább csak a nagyvárosokban vezetett; a többnyire zárt faluközösségekben minimális hatást ért el. Az oktatásügy szabályozása már ebben az időben is mutatott asszimilációt ösztönző elemeket.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk (az Eötvös-féle népiskolai törvény) – amelyet követően a korábban is deklarált iskolakötelezettségnek valóban érvényt lehetett szerezni – az oktatás nyelve kapcsán úgy fogalmazott: „Minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, amennyiben ez a nyelv a községben divatozó [értsd: széles körben használt – M. J.] nyelvek egyike. Vegyes ajkú községekben ez okból oly tanító alkalmazandó, aki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, ahol többféle lakosok tömegesen laknak, amennyire a község ereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak.” Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a mindenkori iskolafenntartó – a népiskolák esetében akkor szinte kivétel nélkül a helyi egyházközség – maga döntött az oktatás nyelvéről. 1876-tól az egyházközségeknek saját költségükön iskolaszéket kellett választaniuk. A katolikus iskolaszék elnöke a helyi plébános volt, rajta kívül tagja volt a tanító (igazgató-tanító), illetve az egyházközség öt választott képviselője. Ennek feladata volt az oktatás személyi, tárgyi feltételeinek biztosítása, a helyi elemi népiskola fenntartása és működtetése, ez írta ki a pályázatot a tanítói állásokra, határozta meg fizetését, gondoskodott az iskolaépületről, megállapította helyi iskolai adó nagyságát stb. (Az iskolában

follyó munka szakmai ellenőrzést viszont az állami tanfelügyelet látta el.)

Kezdetben a nem magyar népiskolákban az államnyelvet idegen nyelvként sem kellett oktatni, az 1879/XVIII. tc. viszont a magyar nyelvet minden népiskolában kötelező tantárggyá minősítette. A 20. század elején – a pánszláv, pángermán törekvésektől való félelemre hivatkozva – az állam tudatosan próbálta a nemzetiségi nyelvek háttérbe szorításával a magyar nyelv iskolai térhódítását elősegíteni, ami gyakran a nemzetiségek ellenérzésével találkozott. Ennek a magyarosító iskolapolitikanak a terméke volt az 1907/XXVII. törvény („Lex Apponyi”), amely jelentősen emelte a tanítói illetményeket, bevezette a tandíjmentességet, a felekezeti és községi iskoláknak államsegélyt biztosított, de csak abban az esetben, ha a nemzetiségi iskolák tanulói négy év múltán tökéletes magyar nyelvtudással és „kifogástalan magyar szellemiséggel” rendelkeznek. (Előbbit a magyar nyelv kötelező

oktatása, utóbbit a miniszter által engedélyezett tankönyvek és tananyag révén látták biztosítva.)

Az első világháború lezárását követő, de még Trianon előtti bizonytalan helyzetben a magyar politika több engedményt is tett, így 1918 novemberében a Károlyi-kormány rendeletet hozott arról, hogy a nemzetiségi területek elmagyarosított népiskolaiban ismét az anyanyelv legyen a tanítás nyelve. E gesztustól azt remélték, hogy a kisebbségek már látható elszakadási folyamatait sikerül visszafordítani. Trianon után azonban a magyar politika ismét egyértelműen az asszimiláció előmozdítása felé mozdult el, és az volt a cél, hogy a csonka Magyarországon maradt, egyébként is kis számú kisebbségeket minden lehetséges, de békés eszközzel (oktatás, istentiszteletek, ünnepélyek, dalárdák stb.) a magyarságba olvasszák.

Ezt szolgálta a Bethlen-kormány 110 478/1923. sz. miniszteri rendelete a kisebbségi elemi iskolai oktatásról. A Klebelsberg Kunó kultuszminiszter által jegyzett rendelet elvben három iskolatípus közötti választás lehetőségét kínálta fel a nemzetiségi települések iskolafenntartóinak: az ún. A típusban minden tantárgyat a kisebbség nyelvén oktatnak, a magyar kötelező tantárgy; a B típusban a tárgyak egy részét magyarul, más részét a kisebbség nyelvén, a harmadik részét mindkét nyelven tanítják; a C típusban az oktatás nyelve a magyar, de a kisebbségi nyelven való írás és olvasás kötelező tantárgy. A választás azonban csak látszólag volt szabad: mind az állam, mind pedig a vele szorosan együttműködő katolikus egyház részéről erőteljes nyomás

A legrégebbi, ma már nem álló csátaljai iskolaépület az egykori Fő (ma Dózsa György) utcában

nehezedett a fenntartókra és a döntést meghozó szülői közösségekre, hogy az állam érdekeinek jobban megfelelő C típusú válasszák. Így fordulhatott elő, hogy a nemzetiségek népiskoláinak 90, a németekének 75%-a a C típusba tartozott. (A jelentős részben németek lakta Észak-Bácskában egyetlen B-típusú iskola volt, minden más településen, ahol németek éltek, a C-t választották.) A C típus sokak szerint leginkább arra volt jó, hogy a gyerekek sem magyarul, sem anyanyelven nem tanultak meg rendesen, ami esetleges későbbi tanulmányaikban komoly hátrányt jelentett. (További nehézséget jelentett, hogy a trianoni országterületen nemzetiségi nyelvű középiskolai és pedagógusképzés sem folyt, így a kisebbségi iskolák tanerő-utánpótlását sem volt könnyű biztosítani.)

A magyarországi német szervezetek próbálták ugyan a maguk eszközeivel küzdeni a számukra hátrányos iskolaügyi rendelkezések ellen, de érdemi eredményeket csak akkor tudtak elérni, amikor a magyar kormányok a birodalmi Németországnak való megfelelés jegyében az oktatásügyben is több nagyvonalúságot mutattak. Így 1935-ben már kormányrendelet írta elő a vegyes tantervű (B típusú) oktatás egységes bevezetését, ami az 1938-as tanévkezdésig fokozatosan valósulna meg. 1941 februárjában viszont a Teleki-kormány rendelete hatályon kívül helyezte az egységes, vegyes nyelvű oktatást, és visszatért az 1923-ban meghatározott három iskolatípushoz. Erre azért volt szükség, mert az 1938-41 közötti revíziós sikerek magyar uralom alá hoztak olyan öntudatos kisebbségeket, amelyeknek teljes anyanyelvi (A típusú) oktatását nem lehetett volna megtagadni. A választás lehetősége elvben az országban minden kisebbség számára szabad volt, de a korábbi trianoni területen kizárólag a németeknek engedték meg, hogy ténylegesen is éljenek ezzel a jogukkal. Így – nem kis részben a Volksbund propagandájának hatására – több településen az A típusú iskolát választották; más kérdés, hogy az ehhez szükséges tanerők továbbra sem álltak rendelkezésre. Azzal viszont, hogy időközben Magyarországon két német gimnázium és több német polgári iskola létesült, az anyanyelvi továbbtanulásra több reális esélye kínálkozott a „sváb” fiataloknak. (A vegyes lakosságú településeken az iskoláknak magyar tagozata is létesült.)

A nemzetiségi kérdés és a csátaljai iskola

Csátalja a 19. századra lényegében homogén német községgé vált, amelynek lakossága 2600-2700 fő körül állandósult. A

helyi sváb lakosság a katolikus vallásfelekezethez tartozott, a más nemzetiséghez vagy vallásfelekezethez tartozók száma a 20. század elején az 5%-ot sem érte el.

Csátalján már a 18. században is volt (német nyelvű) elemi iskolai oktatás, komolyabb iskolaügyről azonban inkább csak 1868 után lehet beszélni. A helyi népiskolában kezdetben egy kántortanító (egyen iskolamester, később igazgató) dolgozott, 1874-től a tanerők száma kettőre, 1882-ben háromra emelkedett. A két világháború közötti időszakban az időközben megnövekedett iskolának már négy, 1930-tól öt tanítója volt, sőt 1941-ben az újabb szabályozások miatt már egy hatodik tanító alkalmazására is szükség volt. A Csátalján tanítók ismert névsorából látható, hogy 1867 és 1941 között csaknem mindegyikük német származású és anyanyelvű volt, így megfelelt a helyi közösség igényeinek. A tanítás nyelveként a dualizmus időszakának feljegyzéseiben német és magyar szerepel.

A helyi iskolaszéki ülések jegyzőkönyveiben többször is találkozunk a nyelvi-kisebbségi ügyekkel, amelyek főleg az oktatás nyelve kapcsán kerültek felszínre. A jegyzőkönyveket minden esetben magyar nyelven vezették (többnyire az egyik tanító), bár a tanácskozások általában németül zajlottak. Amikor az asszimilációs nyomás az országos oktatáspolitikában is jobban érződött, a helyi döntéseket és az ülések hangulatát is meghatározta.

1916-ban még csak egy új tanítónő kinevezése körül keletkeztek feszültségek: „Az iskolaszéki elnök [...] előadja, hogy a szept. 5-én tartott ülés határozománya értelmében meghívta a helyettes tanítói állásra Molnár Mária képesített kántortanítónőt, aki az állást el is fogadta, és a mai napon megjelent.” (1916. október 27.) „Elnök jelenti az iskolaszéknek, hogy Molnár Mária helyettes

tanítónő a kántor helyettesítéséről lemondott mivel az iskolában nagyon van elfoglalva [sic!], és a német nyelvet nem bírja oly mértékben, hogy az állást betölthesse. Fő-tisztelendő elnök kéri az iskolaszéktől, hogy szükségesnek tartja-e helyettes kántor keresését a holnapi ünnepre. [Oldalt beszúrva:] Az iskolaszék szükségesnek tartja, hogy fölkérje a községi előljáróságot, hogy lépjen érintkezésbe a [nagy]baracscai tanítóval, Grechl Bódoggal, hogy hajlandó-e átjönni a kántori teendőket holnap Mindszentek napján elvégezni.” (1916. október 31.) [Gretschl Bódog/ Félix 1896–1912 között Csátalján volt másodtanító, így az ő némettudása már ismert volt a helyiek előtt – M. J.]

Az új tanítónő – akire a háborús helyzet miatt távol lévő, illetve állásukról lemondó férfi tanítók hiánya miatt vélhetően a szokásosnál nagyobb teher hárult – egyelőre nem mindenki bizalmát nyerte el: „[...] a márc. 28-i határidővel hirdett [lemondás folytán megürült rendes tanítói állásra vonatkozó] pályázatra csak egy folyamodvány érkezett, és pedig a helyben november 1. óta működő Molnár Máriaé, kinek működése felett a kir. tanfelügyelő úr elismerését fejezte ki. Hefner József kifogást emel Molnár Mária ellen, mert véleménye szerint nem tud németül. Elnöklő iskolaszéki elnök felvilágosítja, hogy igenis tud annyit, amennyire segédnyelvül szüksége van, és az elért, a kir. tanfelügyelő úr által jelesnek minősített eredmény is bizonyítja, hogy képes iskolánkban megfelelni. Erre Hefner József azt mondja, nem kell nekünk tót »Slovakin«, mivel a magyarság iránt táplált megvetését fejezik ki a környékbeli németek. Elnök ezen kijelentésén erélyes hangon rendreutasítja a hazafias kötelességéről megfélemedezett iskolaszéki tagot, és megkérdezi, van-e valakinek más kifogása. Miután más kifogást senki nem emelt ellene s több pályázó nem lévén,

Az 1921-ben született csátaljai iskolások Milla (később Moldvai) István tanítóval

A képek forrása: Adam Ottenthal (szerk.): Tschatali-Csátalja. Hamau, 1988.

Molnár Máriát megválasztott tanítónőnek jelenti ki. [...]” (1917. március 29.) Molnár Mária szlovák származásának és magyarellenes megnyilvánulásainak egyéb nyomai nincsenek, s vélhetően később el tudta fogadtatni magát a közösségben, hiszen 1927-ig dolgozott a helyi népiskolában, és hamarosan egy helybeli „sváb” emberhez ment férjhez. A vele szembeni ellenérzés oka nyilván származása lehetett (korábban Csátalján összesen egy évig dolgozott nem német nemzetiségű tanító), és hogy a helyi német nyelvjárást alighanem nem beszélte elég jól, hiszen ez jelentősen eltér az iskolában tanult német nyelvtől. (A kinevezése ellen tiltakozó Hefner József viszont hamarosan lemondott iskolaszéki tagságáról.)

1918 decemberében értesült az iskolaszék a Károlyi-kormány az oktatás nyelvére vonatkozó rendeletéről: „[...] Iskolaszéki elnök [...] előadja, hogy a m. kultuszminiszter 200 532/1918 sz. rendeletet adott ki, amely szerint a nem magyar tanítványú népiskolák I. és II. osztályaiban a magyar nyelv tanítása nem kötelező, ennél fogva nyomban abbahagyható. Az iskolaszék a rendelet értelmében minden tantárgynak német nyelven való tanítását a nevezett osztályokban elrendeli. A Főtiszt. Érseki hatóságnak ama rendeletét, mely szerint a hittan, írás-olvasás és a számtan tanításánál a gyermekek anyanyelve használandó, hálásan tudomásul veszi, és annak a tanítókkal való közlését elrendeli. [...]” (1918. december 1.) Sokáig nem örülhettek a nagyvonalú rendeletnek, hiszen a község az egész régióval együtt szerb megszállás alá került. Hogy azokban az években miképp zajlott az iskolai oktatás, arról sokat nem tudni, az iskolaszék mindenesetre csak 1921-ben ült össze legközelebb.

A 20-as évek elején egyelőre nem észlelnek érdemi változást az 1918 végi állapotokhoz képest: „[...] Elnök bejelenti, hogy az iskolaügyek, úgymint az iskolaszék működése és a tanítási nyelv úgy fognak vezetetni, miként a szerb megszállás előtt. Különösen hangsúlyozza az iskolaszék, hogy a német nyelv tanítására különös gond fordíttassék. Egyébként a tanítási nyelv a magyar és a német is.”

Sokkal több izgalmat hozott a kisebbségi iskolákra vonatkozó 1923-as rendelet helyi alkalmazása. Az 1923. szeptember 9-i iskolaszéki ülésen a estület egyértelműen a B-típusú oktatás mellett tört lándzsát: „[...] Elnök a háromféle módozatot megmagyarázza, és felszólítja a tagokat, hogy a három módozat közül melyiket tartják célszerűnek. Az egybegyűlt tagok egyhangúlag a következő határozatot hozták. A helybeli

rom-kath. elemi iskolában a tanítási nyelv a német. A tantárgyak a következőképpen lesznek tanítva: hittan, olvasás, írás, számtan, beszéd és (?) gyakorlat német nyelven, földrajz, természetrajz, természettan, történelem, alkotmánytan német és magyar nyelven. Magyar olvasás és írás mint rendszeres tantárgy szerepel, és a második osztálytól kezdve lesz tanítva.”

Úgy tűnik, hogy a helyi döntés nem aratott tetszést a kalocsai érsek-ségnél, mert – a jegyzőkönyvhöz nem mellékelte – magyarázó leíratot küldött az iskolaszéknek a nyilvánvaló céllal, hogy döntését megmászta: „[...] [Elnök] felolvassa az Érseki Hatóságnak az iskolai tanítási típus megállapítására vonatkozó leíratát, melynek német nyelven történő megmagyarázása után felszólítja a jelenlévő tagokat, szavazzanak, hogy elfogadják a már a múltban is érvényben levő tanítási módszert. A jelenlévő tagok egyhangúlag C típusú tanítási módszer mellett szavaznak. Indoklásul Rendl József isk. sz. tag a következőket adja elő. A gazdagabbak gyermekeit nagyobb-ként Bajára és Kalocsára küldik iskolába, hogy magyarul tanuljanak. Mi, szegényebb sorsúak azonban nem vagyunk ilyen anyagi viszonyok között, hogy gyermekeinkkel ezt megtehessek, és ezért kérjük, hogy az iskolában C típus szerint tanítsanak, hogy gyermekeink legalább itt tanuljanak valamit magyarul.” (1925. október 29.) A következő, a kérdéstről dönteni hivatott szülői gyűlésen csak kevesen jelentek meg, ám az iskolaszéki tagok november 3-án egyhangúlag a C típusú módszer mellett szavaztak.

A tanítási nyelv ügye azonban később sem jutott nyugvópontra, hiszen 1927 tavaszán ismét ez volt a fő vitakérdés: „[...] Elnök a Rendszabályzat 3. fejezet G, 45. § értelmében és az iskolaszék határozott kívánságára felkéri az igazgató tanítót, hogy ismertesse a kisebbségi iskolák tanítási nyelvének megállapítására vonatkozó ABC típusokat. Ismertetés után Elnök felhívja az isksz. tagok figyelmét arra, hogy az eddigi tanítási módszer, a C típus teljesen megfelel a csátaljai iskolának. Az elnök és igazgató tanító mint iskolaszéki jegyző felhívja az isksz. tagok figyelmét arra, hogy az eddigi C típus mellett szavazzanak. Így az 1927/28 tanévhez az I. osztály ta-

Az 1930-ban épült, eredetileg egy iskolai osztálynak, óvodának, hivatalnak és tanítói lakásnak otthont adó épület a Templom (ma Kossuth) utcában. Ma a csátaljai iskola felső tagozata

nítási nyelvét az iskolaszék az A típusban állapítja meg.” (1927. május 15.) Jól látható tehát, hogy finoman szólva sem volt egyetértés az iskolaszék elnöke (azaz az egyébként ugyancsak német származású Ternay György plébános) és jegyzője (Milla István tanító), illetve választott tagsága között. Előbbiek az állam és az egyház elválásának megfelelően érveltek az eddigi rendszer megtartása mellett, ám a lakosság igényeit tolmácsoló tagok inkább az anyanyelvi oktatást pártolták volna. A döntés alapján a következő tanév elsőéveseinek oktatását az A típus szerint kellett volna megszervezni, csak hogy – mint a dokumentumok bizonyítják – a történet itt még nem ért véget.

Az 1927. június 6-án kelt bejegyzésből ugyanis kiderül, hogy a felsőbb állami és egyházhatalmak szerint nem az a döntés született, amelynek kellett volna: „[...] Elnök előadja, hogy az iskolaszéknek folyó év május 15-én az iskola tanítási nyelvének megállapítására vonatkozó határozatára az egyházmegyei főtanfelügyelő úr személyesen lejött Csátaljára, hogy fölvilágosítson bennünket arra vonatkozólag, hogy milyen feltételekhez van kötve az A típusú tanítás. Elnök előadja, hogy az egyházmegyei főtanfelügyelő úr szavai szerint a mostani iskolaépületben az Érsek úr őminenciája semmilyen körülmények között nem engedélyezi az A típusú tanítást. Ha az iskolaszék A típusú tanítást kíván, akkor az iskolaszéknek keresztül kell vinnie a politikai községnél, hogy egy A típusú teljes iskolát építtessen.

Elnök komoly szavakkal fölvilágosítja az iskolaszéki tagokat, hogy az eddigi C típus mellett a taneredmény teljes, és ha némi hiány mégis tapasztalható volt, az nem a típusban keresendő, hanem más külső okokból. Ilyenek voltak 1921-ig a szerb meg-

szállás, továbbá a megszervezett negyedik tantestületi tag teljes eredménnyel azért nem működhetett, mert jelen tanév erejéig nem volt meg a negyedik tanterem. Amidőn a negyedik tanterem is elkészült, négy tanerőből kettő is betegszabadságot kapott. Egyszóval ezen esetben az A típus sem ért volna a német anyanyelv szempontjából nagyobb eredményt, a magyar nyelv szempontjából pedig a legminimálisabbat. Hazafias szempontból pedig egyedül a C típus az, amely az anyanyelv mellett a magyar nyelvet is eredménnyel elsajátíttatja. Az elnök kéri tehát a jelenlevő tagokat, hogy megismervén az okokat, a C típus mellett döntsenek.

Erre Brévai András fölszólal, hogy így teljesen fölösleges volt az iskolaszék összehívása a tárgyban, mert eszerint bármit is határoz az iskolaszék, úgysem hagyatik jóvá határozata. Ennek alapján az iskolaszéknek csak kötelességei vannak, jogai nincsenek.

Ezután Pentz Mátyás szólal föl, és kéri, hogy az iskolaszéki jegyzőkönyvek ezután ne csak magyarul, hanem németül is vétessenek föl, és pedig azért, mert a magyar nyelvet tökéletesen nem értik, és így a jegyzőkönyv fölolvastója magyarázhatja azt úgy, amint neki tetszik.

Erre elnök fölszólítja Pentzet, hogy nyilatkozzék, melyik az a jegyzőkönyv, amelyet nem értett meg, és amely tévesen lett magyarázva. Pentz nem a mostani időre vonatkoztatta kijelentését, hanem a tempomépítés ügyében felvett jegyzőkönyvi határozatokat mondja valótlannak. [...]

Ezután Égi Lajos főjegyző úr előadja az ő tanítókodásának tapasztalatait. Apatinban volt tanító, ahol egy tanteremben 160 tanítványa volt. Ezen 160 tanítvánnyal magyar nyelvi tanítás mellett sokkal jobb eredményt el, mint ugyancsak Apatinban működő kollégája kevesebb gyermekkel, de német tanítási nyelvvél. Utána magyarázza a C típus előnyeit, amely magyarázatát az Elnök még jobban megvilágítja és kézzelfoghatóan bizonyítja, hogy a C típus mellett az anyanyelv nem vész el, mert állandó kisegítő nyelv a magyar mellett, és a magyar nyelv elsajátítása – melyet az iskolaszék taníttatni akar – csakis a C típus által érhető el.

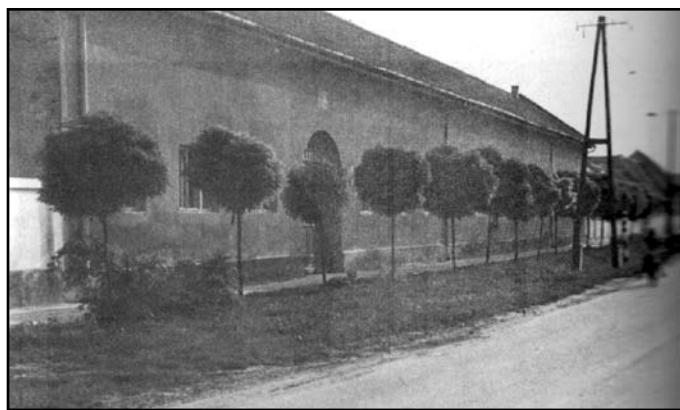
Jelenlevő Főszolgabíró úr figyelmezteti az iskolaszéki tagokat, hogy az A típusú határozatuknak nagyon kellemetlen következményei lehetnek. Megmagyarázza, hogy a gyászos trianoni békét a magyar kormány kényszer hatása alatt írta alá. Ezen kényszer hatása alatt aláírt békepontokban foglaltnak a kisebbségekre vonatkozó rendelkezések, tehát innen erednek jogaik. Tehát ilyen szempontból tekintsék jogaikat. Már-

most csak a kérdés, hogy illik-e az ilyen jogokat gyakorolni az ügyis agyonnyargatott hazánkkal szemben. Figyelmezteti őket ezen kívül arra is, hogy ezen határozatuk árnyat vet az utódokra is, és talán keservesen fogják megkeserülni azt.

Ezután felszólítja elnök a tagokat, hogy jól szívleljék meg az

elhangzott szavakat, és elrendeli a név szerinti szavazást. Erre Brévai András elhagyja a termet és nem szavaz, mire a többiek egyhangúlag azon a véleményen vannak, hogy a régi határozatukat fenntartják, mivel azonban az A típus megszavazása most már iskolaépítéssel jár, egyáltalán nem szavaznak. Úgyhogy csak Égi Lajos és Milla István szavaznak a C típus mellett, a többiek egyáltalán nem szavaznak.”

A csátaljaiak döntése láthatóan alaposan felpaprikázta a felsőbb egyházi és vármegei hatóságokat, hiszen afféle „nehéztüzérség” bevetésével igyekeztek rábíni őket döntésük megmáskítására. Érvelésük több pontja mai szemmel nézve egészen elképesztő, némelyik pedig egyszerűen hamis. A korábbi szerb megszállás nem lehetne magyarázat a C típusú oktatás hiányosságaira, hiszen ezt a rendszert csak később vezették be, de az sem teljesen világos, hogy miért igényel más típusú iskolaépületet az anyanyelvi, mint a vegyes tanrendű oktatás. A legriasztóbb azonban a főszolgabíró magyar nacionalista hangokat pengető, fenyegető érvelése. Ebben nem kevesebbet állít, mint hogy a Magyarországon érvényben lévő kisebbségi szabályozások – amelyek a békeszerződéssel együtt aláírt kisebbségvédelmi egyezményre vezethetők vissza – csak kényszer hatására születtek, tehát azokat nem kell komolyan venni, sőt igazából az a hazafias cselekedet, ha azok rendelkezéseit nem tartjuk be. Nem csodálható, hogy ebben a légkörben az iskolaszék tagjai nem szavaztak a kérdésben, de ez a C típusú oktatási rend folytatását végül nem befolyásolta. Későbbi években a kérdéstről már formális szavazást sem tartottak, az iskolák típusát már az illetékes minisztériumban eldöntötték. Az anyanyelvi oktatáshoz ragaszkodó csátaljaiak számára is alighanem világossá vált, hogy az uralkodó széllel szemben nem lehet, mert az oktatás típusának megváltoztatásának ügye az iskolaszék ülésén többé nem került elő. ■

Az 1896-ban épült csátaljai „öreg iskola” a Garai utcában. Ma az alsó tagozatosok otthona

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elfozetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslatukat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Múltidézés Gömzsik Imrével 2. rész: A Posztógyártól a maratoni futásig

Lejegyezte: Horváth Máté

■ Visszatérve a 80-as évek közepére, „pörgött” a gyár, futott a szekér; és úgy tűnt, sikerre visszük a sok százmillió fejlesztéseket, még ha nem is jutott minden szakmai területre pénz. Sajnos ez csak részben valósulhatott meg. A 80-as évek második felében már forró volt a levegő a textilipar körül, amit mi is észleltünk Baján. Akkor azt gondoltuk, ez szakmaspecifikus jelenség, és más ágazatok jobban felkészültek a gazdasági rendszerváltásra. A KGST megszűnésével a vállalat szocialista piacainak jelentős részét elvesztette. A konfekciósok is panaszkodtak a piacvesztés következtében előállt forgalomcsökkenésre. A 80-as évtizedben három igazgatót „fogyasztottunk el”, kettőt a fővárosból vezényelt le az ipari miniszter Bajára, az utolsó „saját nevelés” volt. *Kossár Lajos* igazgatónk súlyos balesetét követően jó egy évre a konkurens újpesti gyár gazdasági igazgatója, majd őt követően egy szintén tapasztalt, de már textiles szakember rendszeresen felkavarta a vállalati állóvizet. Nagyon bíztunk benne, hogy az általa elkezdett lépések hosszú távon is sikert hoznak. Csakhogy négy év után – miután a családja nem költözött le Bajára – ő is feladta. (A főváros egyik konkurens cégének szanálását bízta rá az ipari miniszter.)

Nekem úgy tűnt akkor, hogy a szaktárca „leírta” Baját, magunkra maradtunk. *Varga Attila* vezetése alatt én is részese voltam a változásoknak. Sok mindent ugyan nem érttem, de tettem a dolgomat. Némi „kalandba” is keveredtem az új igazgatóval. Többször találkoztam vele, de igazán nem tudtam kiismerni. Volt egy azonos nevű munkatársam az üzemben, akit az egyik reggel, amikor műszakváltásra került sor, számon kértem, mit mulasztott el az éjszakai műszakban. Nem tudtunk közös nevezőre jutni, kicsit mérgesek voltunk mindketten. Ő elindult haza, én pedig kaptam egy telefon hívást, és bejelentkezett *Varga Attila*. Abban a tudatban, hogy kollégám akarja folytatni a vitát, pillanatok alatt igencsak csúnyákat mondtam neki a telefonba. Csend volt a vonal másik végén, ami gyanús volt, és közben „leesett a tantusz”, hogy az igazgató hívott. Buzgón elnézést kérve próbáltam menteni a helyzetet. Ő erre lezser módon azt mondta: voltam én is a termelésben... Amikor ezt követően először személyesen találkoztunk, már jót neveltünk a dolgon.

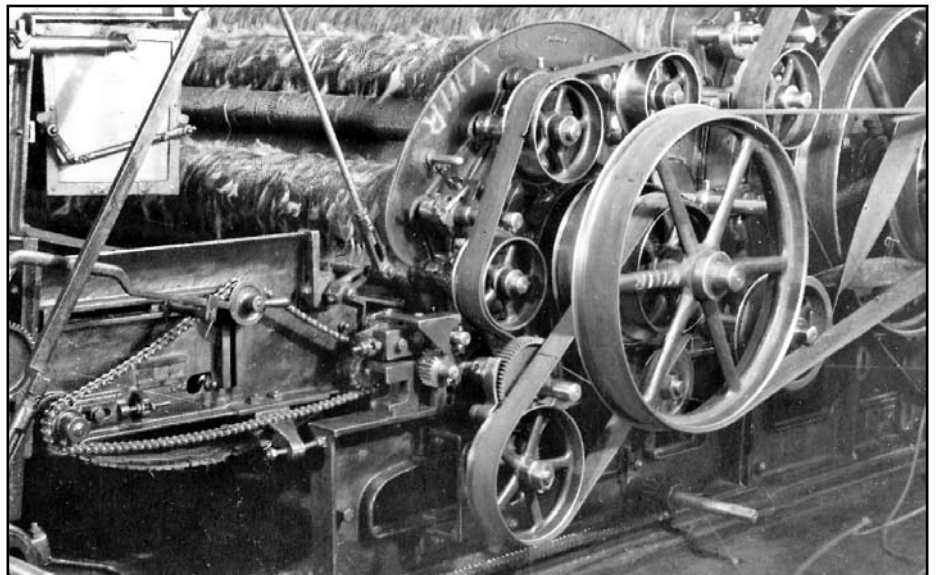
Történt velem olyan is, ami közel hat

évtized után is fáj... Ez is a Posztóhoz köt. Elmondom, de csak azok olvassák tovább, akik jó idegzetten rendelkeznek! *Zóriy Annára*, a vállalati telefonközpontos munkatársunkra valamennyien emlékezhetünk. Mindenki tudta róla, hogy üzemi baleset következtében vesztette el bal karja egy részét. Anna (Ancsának hívtuk, sajnos már nem él) 1965-ben végzett az akkori szakmunkástanulókkal együtt. Tanítványom volt ő is.

Négy évnyi, háromműszakos szakmunkás tapasztalattal a háta mögött a kártoló üzemben dolgozott azon az éjszakán, amikor én vezettem a műszakot. Akkor történt vele, hogy női „tisztaságmániája” fegyelmezetlenséggel járt együtt, és bal kézzel benyúlt a kártológép tús hengerei közé, hogy kivessen egy idegen anyagot, amely a fonalminőséget károsan befolyásolta volna. Éveken keresztül sulykoltuk a szakmunkásképzőben, de a műszakok indulásakor is, hogy semmilyen, mozgó állapotban lévő kártológépbe nem nyúlunk bele! (Egy kb. 1,2-1,5 méter átmérőjű, nehéz, széles henger mozog, és vele szemben sok kisebb henger készíti az előfonalakhoz a „fátylat”.) Anca sajnos megtette, és abban a pillanatban a szembeforgó hengerek behúzták, és csuklóból azonnal leszakították a kezét. A sikítást hallva azonnal észleltük a bajt. Volt, aki a gépet állította le, én pedig odaugrottam, hogy elrántsam a már kikapcsolt, de még forgó géptől, mert a másik kezével ösztönszerűen nyúlni kezdett a bal után. Ez sikerült, így legalább a jobb keze nem sérült meg. A bal csuklója azonnal eltűnt a forgó hengerek között, szétzúzta a gép.

Ezt követően a fejkendőjével azonnal bekötöttem a szemét, hogy ne lássa mi történt vele, a bal karjára fojtókötelet tettem, ezzel megakadályozva, hogy elvérezzen. A vérző, csonkolt kezét bekötöttük a rendelkezésünkre álló egészségügyi csomagban található anyagokkal. Kérdeztem a fájdalomairól, de sokkos állapotában csak azt hajtogatta: *tudtam, hogy nem szabad benyúlni a mozgó hengerekhez!* Azonnal jött érte a mentő, még az éjszaka megműtötték a bajai kórházban. Sajnos további orvosi beavatkozásra is szükség volt, és a csuklója fölött kb. 10 cm-re vágni kellett a kezét. Még délelőtt felkerestem a kórházban. Meglepően jól volt, és ott is ismételtette a hibáját. Felépült, de már nem tudott üzemben dolgozni, így a vállalat nyugdíjazásáig olyan munkakörökben alkalmazta, ahol meg tudott felelni a követelményeknek. Máig sem tudtam feldolgozni ennek a szörnyű éjszakának a történetét.

Az élet igazán a 80-as évek vége felé gyorsult fel, amikor már azt észleltük, hogy a kapitalizmus szele nyitogatja az ajtóinkat. Most, három évtizeddel később, ha visszatekintek szakmai életutam utolsó éveire, úgy tűnik, visszatért gyermekkorom világa, a nehézségek sora. Nem hiszem, hogy nekem kellene megmagyaráznom a történeteket. Igen sokan a vállalatnál nem is láttuk át igazán, mi történik a környezetünkben. Kaptunk ugyan információkat a vezetéstől, de az akkor annyira hiteletlennek tűnt, hogy nem is értettük, nem is igazán akartuk érteni. Most, évtizedekkel később csupán azt látom, hogy nem volt egyedi, ami a Posztóban történt. Sajnos

Kártológép „monstrum”, amilyen a szörnyű balesetet okozta

Baján is további nagy foglalkoztatók, ága-
zatok meghatározó szereplői szűntek meg
a 90-es évek végére.

Szakmakultúrák egész sora tűnt el, csu-
pán a szép emlékek maradtak meg az
oktatásból is. Próbáltam megbecsülni, hány
fiatalt is tanítottam 25 éven keresztül.
Kezdetben 3, majd 2 éves volt az ipari-
tanuló-képzés, így két évente kb. 25-30
fiatal kapott szakmunkás-bizonyítványt.
Becsléseim szerint így mintegy 600 ember
kiképzésében lehetett szerepem. Szerettek
a gyerekek, öröm volt velük találkozni az
üzemben is, látva életútjuk alakulását. Ma
is nap mint nap kapok visszajelzéseket az
együtt töltött szép évekről!

Nem beszéltem eddig arról, hogy velem
és sokakkal együtt a feleségem és a lá-
nyom is elvesztette évtizedeken át biztos
munkáját, mivel ők is „posztósok” voltak.
Nagy fájdalomra 1987-ben kimondta a
vállalat vezetése a halálos ítéletet a kár-
toltfonal-gyártás felszámolására, 1988-
89-ben önálló elszámoló egységgé vált
a fésűs fonoda, majd egy évre rá már
nemcsak szervezeten, hanem jogilag is
önállósult a fésűsfonalgyártás is.

1992-ben, hatvanévesen túl „fiatalnak”
éreztem magam; tenni akartam valamit,
ami legalább olyan örömet jelent, mint
a posztós évtizedeim! Tettem is, és most
az azóta eltelt közel három évtized után
boldog vagyok, úgy érzem, teljes életet él-
tem. Visszatértem fiatalkori élményeimhez,
sikereimhez, a futáshoz, méghozzá annak
is keményebb változatához, a maratoni
távhoz. 16 éven keresztül még újságkior-
dást is vállaltam, az anyagiak mellett azért
is, hogy folyamatosan edzésben legyek.
Volt olyan napom, amikor 40 km-t tettem
meg újságokkal a városban. A harmadik
elfoglaltságot a gyermekkori álmom, a
horgászcsónak-építés jelentette. Ma is sok
időt töltök a lakásunknál lévő műhelyben,
építgetek, javítok csónakokat, fiatal korom-
tól kezdve becsléseim szerint mintegy 70 új
csónakot építettem. Jelenleg is készül egy
vörösfenyőből, várhatóan két héten belül
vízre is lehet tenni. A horgászszenvédélye-
met sem adtam fel, de ma már ritkábban
élek vele. Jellemzően nem volt fix pecás
helyem, mozgásban voltam akkor is, 5-10
km-t evezve gyűjtöttem be a halakat.

Visszatérve a futásra, a posztós évtizedek
sokat kivettek belőlem; a lábaim bírták a
strapát, de rendszeresen fájt a vállam és
a nyakam is. Elővettem *Schirilla György*
könyveit, írásait, és rájöttem, hogy az ét-
kezéssel van a baj. Onnantól elhagy-
tam a húst, a cukrot, és minimalizáltam
a sófelhasználást is étkezéseim során.

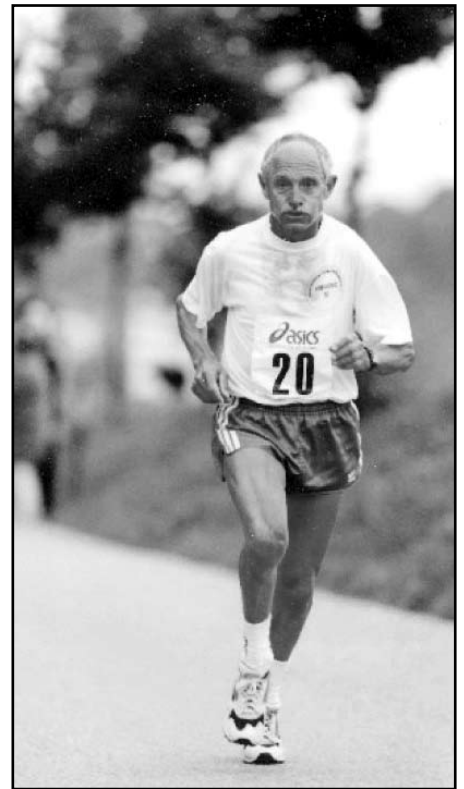
(Találkoztam olyan maratoni futóval, aki
90 évesen lefutotta a távot, pedig 60 éves
korában betegsége miatt csak mankóval
tudott „futni”, csupán az étkezési gyakorla-
tán kellett változtatnia ehhez.)

Egy 10 évvel fiatalabb társat találtam
a közös edzésekhöz, futóprogramjaimhoz.
Petrity Rudival öt év alatt eljutottam oda,
hogy korosztályomban 10 km-es verse-
nyeket nyertem nemcsak itthon, hanem
külföldön is, így például 1995-ben Salz-
burgban.

Ez újabb lendületet jelentett számom-
ra, egyre több versenyen indultam. Éven-
te két-három nemzetközi verseny után
félmaratonon és 42 km-es távon is kezdtek
jegyezni, nemcsak hazánkban, hanem kül-
földön is. Eljutottam oda, hogy öt társal,
különböző összetételben (volt olyan is,
amikor csapatunk összetekora 330 év
volt!) csapatot alkotva 10 alkalommal el-
indultunk, és teljesítettük az ötnapos, 360
km-es Bécs-Budapest távot. Első nap a
Bécs-Sopron, majd Tata, azt követően Bu-
dakeszi, végül a fővárosban a Hősök tere
volt a napi végcél. Négyen futottunk le egy-
mást váltva a szakaszokat, az ötödik sport-
társunk a tartalék és csere szerepet töltötte
be. Korosztályunkban nem tudtak megverni
bennünket. Ehhez télen-nyáron is szinte na-
ponta futottunk, megtettem társakkal, sok-
szor egyedül is a Baja-Szeremle-Dunafalva
közötti távot. Esetenként jobb időben meg-
volt a 40-50 km is a töltésen.

Egy évnyi kemény felkészülést követő-
en az olaszországi Velencében indultam
először maratonifutó-versenyen. Turista-
busszal mentünk, az ellátást magunk fi-
zettük futótársammal. 3 óra 35 perc alatt
futottam le a 42 km-t, ami kb. azt jelen-
tette, hogy 5 perc alatt teljesítettem egy
kilométert. Ahogy múlt az idő, semmi nem
változott (mentem versenyről versenyre),
csak már a 42 km-re hosszabb időt kellett
fordítanom. Utolsó jegyzett versenyem a
73 évesen teljesített 2005-ös Budapest
Maraton volt, amelyen 4 óra 21 perces
idővel értem célba.

Visszatekintve életutamra, a legkemé-
nyebb időszak a három „posztós” évtized
volt. Amennyiben a nyugdíjasok szokásos
életvitelét követtem volna, ma, 88 évesen
nem tudtam volna elmondani visszaemlé-
kezésemet, és már nem is élnék! A sportnak,
a futásnak, az állandó mozgásnak köszön-
hetem, hogy itt vagyok. Bár egészségügyi
problémáim sűrűsödnek, hol a szemem-
mel, hol a terhelhetőségemmel, máskor a
derekammal vannak gondjaim, de ezeket
sok pihenéssel megoldom – mint bármi
más, ami életutamon végigkísért. Öröm

A salzburgi 10 km-es versenyen

találkozni volt munkatársaimmal, vagy futó
sporttársaimmal visszaidézni a szép emlé-
keket! Sok hasonlóság van a maratoni futó
és a gyári taposómalomban őrlődő munkás
között: el kell viselni a kudarcot, tanulni
belőle! Futóként is jellemző volt rám, mint
annak idején a Posztóban, hogy tanultam
saját hibáimból. A futásnak megvan az a
sajátossága, hogy már a rajtnál fáj a lába,
a térde, a bokája, a vádlija az embernek, de
nem ezzel kell foglalkozni, mert akkor biz-
tos lehetsz benne, hogy a befutásnál valami
még sokkal jobban fog fájni... ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az
alábbi helyeken vásárolhatók meg

**Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.**
**CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.**
**Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.**
**Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.**
**Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.**
**Gazdabolt
(Baja, piaccsarnok)**

400 éve történt: A fehér-hegyi csata (1620. november 8.)

■ 400 éve zajlott le az egész Európát lángba borító ún. harmincéves háború (1618-1648) egyik meghatározó ütközete, mely a háború első, ún. cseh-pfalzi szakaszát zárta le, de kimenetele a kezdetben rendi felkelésnek induló küzdelmet európai méretű küzdelemsorozattá terjesztette ki. Szerzőnk – aki a közelmúltban versenyfelkészítő tanári munkájáért komoly megyei szintű elismerést kapott – írásában röviden vázolja a csata előzményeit, lefolyását és következményeit.

Kenyeres Zsolt

■ Az előzmények rövid áttekintése

Csehország a XVII. században a Habsburg Birodalom része volt, a mindenkor Habsburg uralkodót (aki általában a német-római császári címet is viselte) a cseh rendek mindig megkoronázták cseh királynak is. A reformáció hatására a cseh társadalom jelentős része protestáns hitre tért. II. Mátyás cseh király (1611-19, 1608-tól Magyarország királya, 1612-től német király, majd császár) hatalomra jutása a magyar és birodalmi rendek támogatásának volt köszönhető, ezért a vallásszabadságot engedélyező törvényeket léptetett életbe a Birodalom magyar, cseh-morva és osztrák területein.

Mátyásnak nem volt gyermeke, ezért utódjául mind a birodalmi, mind a cseh trónon unokaöcsét, Ferdinánd stájer főherceget választotta. Ferdinánd vallási téren bigott katolikusként az ellenreformáció híve volt, állítólag azt is kijelentette, hogy szívesebben változtatja birodalmát pusztasággá, mintsem hogy eltérjen benne a protestánsoktól. Már 1617-től egyre nagyobb befolyása volt a betegeskedő uralkodó mellett a valláspolitikában, és protestánsokat korlátozó intézkedéseket vezetett be (pl. templomépítés tilalma a protestánsoknak, a katolikusok térnyerésének támogatása), melyek miatt a magyar és cseh rendek is egyre inkább bizalmatlanul tekintettek a császárjelöltre.

A Ferdinándban nem bízó cseh protestánsok 1617-ben az erőszakos ellenreformációtól tartva V. Frigyes pfalzi választófejedelmet szánták a trónra. (Édesapja, IV. Frigyes hozta létre a protestáns birodalmi tartományokat egyesítő Protestáns Uniót.) A katolikus cseh rendek azonban még ugyanebben az évben Ferdinándot koronaherceggé választották, aki ezáltal Mátyás halála után automatikusan örökölte a cseh trónt.

Ferdinánd két katolikus cseh megbízottját előreküldte Prágába, hogy kormányozzák a cseh tartományt. A reformált vallásúak attól féltek, hogy az új uralkodó trónra lépése után ellehetetleníti vallásgyakorlásukat,

ezért Thurn Mátyás (németes formában Heinrich Matthias Thurn, csehül Jindřich Matyáš Thurn) gróf vezetésével behatoltak a prágai királyi palotába, a Hradčínba, és Ferdinánd megbízottait kihajították az ablakon. Ez volt az ún. második prágai defenestráció, ezzel vette kezdetét a 30 éves háború ún. cseh szakasza.

A konfliktus hamar lángba borította a cseh korona többi, vallásilag megosztott összes tartományát is, sőt a rendi lázadás hamarosan európai méretűvé dagadt. II. Mátyás halála (1619. március 19.) után a cseh rendek Pfalzi Frigyeszt hívták meg a cseh trónra, és csatlakozni akartak a Protestáns Unióhoz, míg a cseh trónt öröklő Ferdinánd III. Fülöp a spanyol király segítségét kérte a felkelés leveréséhez. Hamarosan kitört a fegyveres konfliktus, melyben a csehek oldalán a felső- és alsó-ausztriai rendek, valamint a török vazallus Bethlen Gábor vezette Erdélyi Fejedelemség is belépett a háborúba. A protestáns szövetségesek 1619-ben Bécset is ostrom alá vették, de ostromlövegek hiánya és a császári erők ellentámadási miatt ez végül kudarcba fulladt.

A fehér-hegyi csata

Ferdinánd erőit (birodalmi katolikus erők, az ún. Katolikus Liga hadai, valamint a spanyol haderő) Johann t'Serclaes Tilly gróf (1559-1632), vallon származású császári hadvezér vezetésével egyesítette, aki levette az ausztriai lázadásokat, és megindult a cseh lázadás elfojtására. A birodalmi erők gyorsan lerohanták a Cseh Királyság nyugati részét, és Prága alá vonultak. A cseh erők a Fehér-hegynél (Bílá Hora, Weisser Berg) – Prága közelében – vettek fel védelmi pozíciókat.

A cseh sereg jobb-szárnyát egy patak fedezte (ld. térkép), bal-szárnya pedig csak egy

V. Frigyes pfalzi választófejedeleme, Csehország „téli királya”

nehezen megközelíthető úton keresztül volt megtámadható. A császári erőket frontális támadásra kényszerítette a cseh hadállás, viszont nem volt elég ásójuk, ezért a védelmi sáncrendszer nem készült el teljesen.

A cseh erők 27 000 főt számláltak (csehek, német zsoldosok és 800 magyar), Tilly fővezér – beosztottja a balszárnyon Miksa bajor herceg volt – erői (bajor, német, spanyol és vallon haderő) hasonló létszámban sorakoztak fel a csatatéren, de több hónapja egyik haderő sem kapott zsoldot.

A cseh rendi erők hadrendje nem aknázza ki a terep nyújtotta előnyöket, ugyanis egyenesen voltak felállítva, pedig a balszárny nyitottsága miatt egy ezen az oldalon indított császári támadás a cseh védállást felmorzsolta volna. A haderő 3 vonalban állt fel, az első kettőben lovas és gyalogos (muskétás és pikás) egységek kombinációja, a harmadikban pedig magyar lovasság helyezkedett el. Ez a felállítás már a németalföldi hadászati újítások

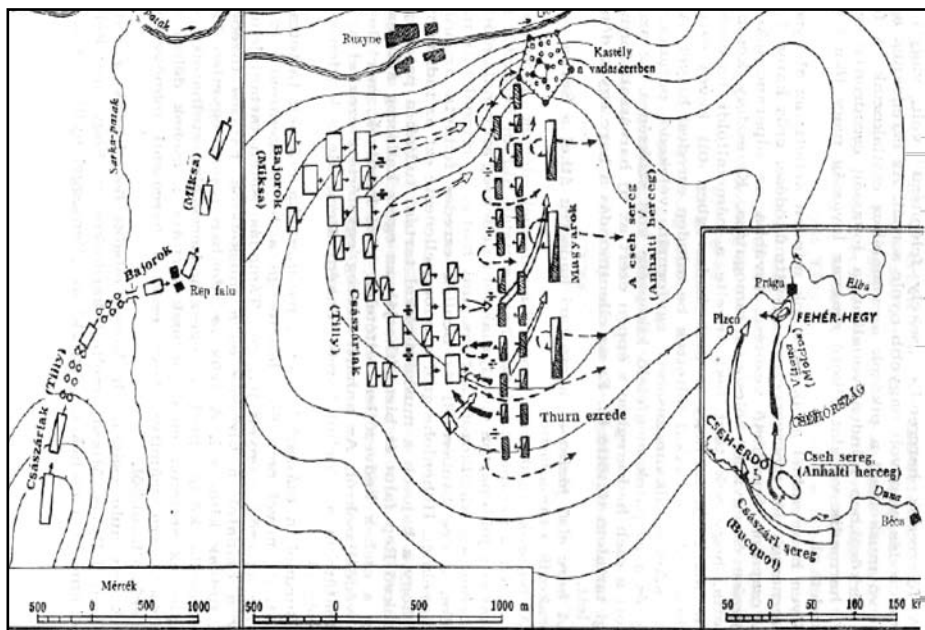

A defenestráció kortárs ábrázolása

elemeit mutatta, csakhogy ez a harcmodor megkövetelte volna a fegyvernemek közötti hatékony kooperációt, az erős katonai fegyelmet, a szakértő hadvezetést és az alvezérek önállóságát is. A rendi erők vezetése azonban nem rendelkezett megfelelő parancsnoki állománnyal, és a csapatok kiképzése és fegyelme is hiányos volt.

A császári sereg mély alakzatban állt fel, de a cseheknel rövidebb arcvonalonban; jobbszárnyat Tilly, a balt Miksa bajor herceg vezette. A hadrend összesen 4 vonalból állt, első háromban gyalogság és lovasság kombinálva sorakozott, a negyediket pedig lovasság alkotta. A gyalogság mély oszlopokban (terciókban) állt fel a hagyományos spanyol hadviselés szerint, Tilly és a bajor seregrész 5-5 tercióban sorakoztatta fel gyalogságát, köztük lovasság helyezkedett el.

1620. november 8-án a csehek jobbszárnyát érte egy kisebb bajor támadás, amely a csehek jobb oldali védelmének erejét derítette fel. A cseh haditanácsban ekkor felvetődött, hogy egy ellentámadással a birodalmi hadsereget részenként támadják, és semmisítik meg, de végül úgy döntöttek, hogy csak tartják a állásaikat. Tilly ezalatt nem akart arcból támadni, ezért a cseheket egy délről megkerülő manőverrel akarta kicsalni állásaikból. A császári jobbszárny délről indított támadást, gyorsan fel is jutottak a magaslatra, visszaverték az itteni cseh lovasság ellentámadását. Ekkor Thurn gróf a cseh balszárny gyalogságot küldte ellentámadásra, amit *Anhalti Keresztély* a második vonalban levő lovassága is támogatott, rohamra indulva Tilly terciói ellen, majd a harmadik vonal magyar lovassága is rohamra lendült. Tilly tartalékai

A harcoló felek felállása a fehér-hegyi csatában

bevetésével visszaverte a csehek ellenlökéseit, mivel azok nem voltak összehangolva.

A balszárnyai küzdelem hatására a cseh közép- és jobbszárnyai csapatok hátrálni kezdtek anélkül, hogy csatába avatkoztak volna. Tilly 2000 fős lovasságot küldött üldözésükre, és betörték Prágába. A csata nem tartott tovább két óránál, a cseh sereg 4000, a császári 700 katonát veszített. A fehér-hegyi csata megmutatta, hogy a jobb, erélyesebb hadvezetés kiaknázta a rosszul vezetett haderő hadvezetési hibáit, és rosszul szervezett, összehangolatlan ellentámadásait hatástalanítani tudta.

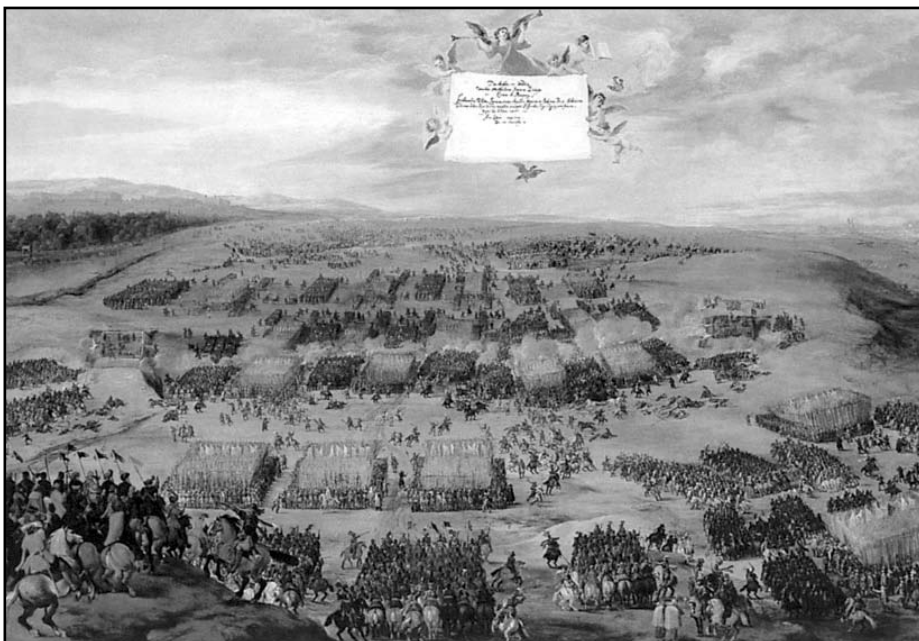
Következmények

A császári erők a csata után Csehországban véres megtorlást hajtottak végre: 27

cseh főnemes fejteket le, és erőszakos rekatolizáció vette kezdetét, a cseh főnemek 5/6-a emigrált, földjeiket elkobozták. Csehország a Birodalmon belüli önállóságát elvesztette, lényegében az osztrák örökös tartományok szintjére süllyedt, erős germanizálás mellett. Pfalzi Frigyes földönfutóvá vált, ugyanis Pfalzt spanyol erők szállták meg. *(A kortársak ezért csúfolták „téli királynak”, hiszen uralma csak néhány hónapig tartott – a szerk.)*

Hollandia és Spanyolország között viszont rövidesen kitört a háború. II. Ferdinánd pedig 1621-ben rekatolizációs rendeletet léptetett életbe Bajorországban, majd 1626-ban ezt kiterjesztette az egész Német-római Császárságra.

Mindez kiélezte a vallási ellentéteket Európában, és a harc – újabb hadba lépő nagyhatalmak (Dánia, Svédország, Franciaország stb.) belépésével – kiszélesedett, és egészen 1648-ig folytatódott. ■

A fehér-hegyi csata Peter Snayers festményén, mellette a győztes császári hadvezér, Johann Tilly (jobbra)

„Az opera a kor élőzenés mozija”

Miksch Adrienn operaénekesrel szakmai díjról, sikerekről, tervekről

■ A szakma egyik legrangosabb hazai elismerését, a Székely Mihály-díjat vehette át nemrég a budapesti Fészek Művészklubban MIKSCH ADRIENN operaénekes. A fiatal drámai szoprán Baja szülőtte, zenei tanulmányait is itt kezdte el, majd különféle versenyeken át szinte nyílegyenesen vezetett útja az Operaházig. Azt vallja: minden egyes alkalom, amikor a közönség a nézőtérre beülve díszbe öltözteti a szívét, ünnepnek számít, amit az előadó csakis a legjobb teljesítménnyel koronázhat meg. Bajára is szívesen jönne ismét fellépni, de addig is, amíg a vírushelyzet elmúlta ezt lehetővé teszi, örömmel válaszolt kérdéseinkre.

Sándor Boglárka

■ – Baján születtem, általános iskolába alsó tagozatba az akkori Felsővárosi, felső tagozatba pedig az Ének-Zenei Általános Iskolába jártam, mindvégig szolfézs és zongora különórákra járva. Csodás tanárim voltak: Vigh Magdi néni egy életre meghatározta a szolfézs iránti szeretetemet üdítő, szórakoztató, mégis szigorú óráival. Dankó Ilonka a zongorajáték el nem évülő tiszteletét plántálta belém, sőt picit még az akkor pályakezdő, de érezhetően nagyon tehetséges (még nem Pethőné) Kővári Andi kezei alatt is énekelhettem kórusban! Kötődésem hozzájuk mind a mai napig töretlen: nagy tisztelettel, hálával és szeretettel gondolok rájuk.

– Meséljen a friss, rangos szakmai elismeréséről! Mit kell tudni a díjról, mivel jár egy ilyen elismerés?

– Szeptemberben vehettem át a Székely Mihály-emléklakettet, amelyet a Kossuth-díjas, Erdemes és Kiváló Művész emlékére 1964 óta minden év márciusában az Operaház és Fészek Művészklub ítél oda olyan énekművészeknek, akik művészi és emberi magatartásuk alapján erre leginkább érdemesek. A korábbi díjazottak névsorában szerepel Ilosfalvy Róbert, Házy Erzsébet, Ágai Karola, Bende Zsolt, Sass Sylvia, Kováts Kólos, Csavlek Etelka, Anatolij Fokanov, Kolonits Klára, László Boldizsár. Folytathatnám a sort még hosszan, elnézést kérve mindazoktól, akiket kihagytam; magam az 57. név lettem a sorban. Ezt a díjat nem feltétlenül szokták megkapni, hiszen nem az évek múlásával jár automatikusan, hanem egy rendkívül összetett, sok művészeti ágból összegyűlt zsűri megfontolt döntése alapján ítélik oda valakinek. Ebből adódóan ez rendkívül megtisztelő szakmai díj. Tényszerűen pedig egy gyönyörűen kivitelezett, névre szóló bronz plakett, amely súlyra igen nehéz.

– Hogyan kezdődött a zenével való kapcsolata?

– Erre a kérdésre csak úgy tudok válaszolni, mint minden zenész: nem tudom. A zenével

való kapcsolatomban természetesen és organikus. Mindig is az életem része volt: nem akartam, de törekedtem rá, nem siettettem, de nem hanyagoltam el. Ha nem zenélhettem volna, olyan lett volna, mintha nem tanultam volna meg beszélni vagy járni, mintha egyik szervem nem fejlődhetett volna ki. Hiszek a tehetségben és abban, hogy az elnyomhatatlan, és bár akarattal nem megteremthető, de kiművelhető. Hiszek abban, hogy a tehetség megteremti, megkeresi és kihasználja a lehetőségeket. A Tehetség teremtmény. Ha belegondolunk abba, hogy egy ilyen kicsi ország, mint a miénk, tudott adni úrhajóst a világnak, pedig biztosan ő sem úrbázison született, akkor hogyan adhatna egy kisváros akár operaénekest is anélkül, hogy lenne operaháza!

– Hogyan talált rá az opera műfajára?

– Nem én találtam rá az operára, az opera talált rám. A hangszeres zenéléssel számomra az volt a gond, hogy kellett hozzá a hangszer: zongorázáshoz kell egy zongora. Az énekléshez azonban minden szükséges feltétel nálam volt.

– Hol tanult, milyen intézményekben bővítette és mélyítette el a tudását?

– Elsősorban a kórusművészetet szeretném felhozni, mint első és legfontosabb „tanáromat”: ott tanul meg az ember együttműködve, alázattal egybeolvadni a többiekkel, szolgálni a Mű megszületését. Együtt nem csak énekelni, de levegőt venni, hangot adni... Voltam szoprán1-től alt2-ig minden szólamban, ahogy a hangzás (és a szükség) megkövetelte. A kiművelt kórusműltat ma is észre lehet venni a professzionális zenészekben. Ilyenkor csak összemossolyunk: te is? És ehhez az érzéshez teljesen mindegy, melyik városban, melyik tehetséges vagy kevésbé áldott kezű karnagy vezetésével énekel az illető, itt az ÉLMÉNY az, ami összeköt. Hadd ragadjam meg az alkalmat, és propagáljam kicsit zenei ügyben a kórusok jelentőségét! Az a jó a kórusokban, hogy nem baj, hogy valaki nem olvas kottát – majd megtanul közben (vagy nem); nem baj, ha nincs olyan

jó hangja, füle – majd bejön (vagy nem); a közösség együtt tanul, az öregebbek átadják tudásukat, a tehetségesebbek a hangjukat, jó hallásukat, a kottát jól olvasók olvasnak, a többiek követik őket, az agilisabbak kiélhetik jó szervezőképességüket, a nyugisabbak pedig eltűnhetnek; mint a vér, áramlik a dal a kórus életében, és összességében egy jóhiszemű közösség születik, valami magasztos cél megformálójaként, egyben befogadjaként. Enélkül az élmény nélkül csak kevesebbek lehetünk.

Általa viszont csak többek. Egy kórusban nincsenek depressziós emberek, nincsenek magányosak, nincs semmiféle megkülönböztetés vagy kirekesztés, csak szólások, néhol szólólisták, az összes ezután pedig már történelem. Az összes intézmény, amelybe jártam, a kórusai miatt volt meghatározó számomra, később pedig a tanító pedagógusok a zenei élmény miatt lettek fontosak: Rozgonyi Éva, Ordasi Péter, Joó Ete, Szabadiné Békési Magdolna, Pál Tamás, Gyüdi Sándor, Sziklay Erika, Virág Emese, Oberfrank Géza, Hollerung Gábor (a teljesség igénye nélkül).

– Kik voltak azok a mesterek, akikre a legszívesebben emlékszik vissza? Kitől mit tanult?

– Minden mesteremre hálával és szeretettel gondolok, mind valami nagyon fontosat adott az életemhez. Volt, akit intézményi kereteken belül, hivatalból kap-

tam, és volt, akit valahogyan kiérdemeltem. Mondjuk, a sors adta. Ilyen lélekemelő mestermester volt Oberfrank Géza tanár úr, aki kiváló és rettegetten magas elvárásokkal dolgozó karmester létére képes volt türelemmel, odaadással kibányászni belőlem valahogy a hangomat.

– *Mi volt az első jelentősebb szerep, amit énekelt?*

– Sok kicsi szerepet énekelttem már az operaházban, amikor eldöntöttem, hogy kipróbálom magam a „nemzetközi piacon”, és külföldi megmérettetésekre utaztam. Ezután 2005-ben énekelttem először főszerepet Debrecenben, a Csokonai Színház színpadán, *Mozart Idomeneo, Re di Ponte* című operájában a rettegett Elektra szerepét. Ez a szerep arról híres/hírhedt, hogy Mozart 15 évesen még nem különböztette meg különösebben a drámai és lírai hangok teherbírását, és Elektra mindenképp a nehezebbet kapta.

– *Hol volt az első jelentősebb fellépése?*

– Minden fellépés fontos. Minden alkalom, amikor az „emberek díszbe öltöztetik a szívüket”, és jegyet vagy csak egy sört vásárolva a színpadra tekintenek, szórakozni szeretnének, elszakadni a világtól, szebbet, jobbat látni. Különben nem lenne a színpad megemelve, nem lenne annyira fontos. Az előadóknak, nekünk pedig kötelességünk, hogy a lehető legteljesebb élményt nyújtsuk. Ha különbséget lehetne tenni jelentős és jelentéktelen élmény közt akkor nem is volt igazi élmény, nemde? Persze vannak, voltak olyan helyek, ahol az ember jobban izgul, mert tudja, hogy kiélezettebb a szituáció, bizonyos szakmai vagy kulturális megmérettetés, nyomás alatt áll.

– *Számos versenyen is indult, mindig eredményesen. Ezek közül melyik volt a leg-rangosabb, és melyik állt különösen közel Önhöz?*

– A legösszetettebb verseny számomra a Monte Carló-i *Voice Masters* énekverseny, amelyet négyévente rendeznek meg. Csak olyan énekesek nevezhetnek be, akik azt megelőzően már valamilyen nemzetközi énekverseny díjnyertesei lettek. A zsűri tagjai a zenei élet krémje. Itt női győztesnek lenni: számomra meghatározó élmény volt.

– *A világ számos pontján állhatott színpadra. Mennyiben más az opera közönsége külföldön, mint itthon?*

– Egy jó előadás mindenütt nagy kincs. És soha nem egyértelmű. Mindig más, mindig vannak új, itt-ott jobban-rosszabbul sikerült részek. Mindenki emberből van. A közönség is. Van, aki aznap befogadóbb, van, aki egy hosszú nap után fáradtan érkezik, és nehéz ott tartania a figyelmét, de eljön! Ha ennyire lebontjuk a kérdést, akkor abban is van különbség, hogy itthon, a fővárosban az Operaház közönségéről, vagy egyéb, más művészeti színpadokról beszélünk-e. Más közeg megy a MŰPÁ-ba és más az Erkel Színházba, más a debreceni Csokonai Színházba és más a Szegedi Szabadtéri Játékokat megnézni. Egy opera megtekintése más szituáció a New York-i MET vagy a tokiói Operaház esetében, és nem csak a jegyárak változatos szórásáról beszélek – mindenütt vannak olcsóbb (szakmai) lehetőségek –, hanem a társadalmi megítélésről. És akkor még nem is beszélünk a premier előadások közönségéről! Egyfajta szerepről a közönség, a közösség részéről. Tradíciók átívelő szépségéről és szükségszerű modernitásról. Illemről és szellemről.

– *Mit jelent olyan helyeken a színpadra állni, mint pl. a Carnegie Hall?*

– Csodát jelent. Igazán nincs rá szavam.

– *Mi volt az eddigi legkedvesebb szerepe, és van-e olyan, amit még nagyon szeretne elénekelni a jövőben?*

– Túlzás nélkül mondhatom, hogy minden szerepemet nagyon szerettem: a kicsi, egymondatos kezdeményeim és a címszerepeket is. Mind fontos. Gazdagabb lett tőlük az életem. Nagyon élvezem, hogy ki-

próbálhatom magam más-más szerepekben: ma egy kortárs zene örült asszony hitehagyott magányában, holnap egy barokk oratórium istenhez forduló tiszta fényében fűröszthetem magam. Arra azonban nagyon kell ügyelnem, hogy a hangképzésem soha ne nehezüljön el, ne erőltessem, és ne hagyjam magam kerékbe törni sem érzelmileg, sem technikailag. Ez egy furcsa, skizoid helyzet: szárnyaló érzelmek közt kiélesedett érzékekkel ügyelni a technikai biztonságra. Nagyon szeretem *Weinberg Passenger*ének Marta szerepét: itthon ezt az operát sajnos nem mutatták még be. (Igaz történet alapján íródott kortárs zenemű, ahol a premier első próbáin még a főszereplő élő-eredeti ihletője is segédkezett a megrázó körülmények rekonstruálásában, a Youtube-on fellelhető egy operafelvétel, de zeneileg nekem az nem a kedvencem.) Bármikor megtiszteltetésnek érezném, ha elénekelhetném még.

– *Mennyire tartja korszerű műfajnak az operát? Mennyire tudja a ma emberét megszólítani, illetve a fiatalokhoz szólani?*

– Csak annyira tartom korszerűnek az operát, mint bármilyen más művészeti megnyilvánulást: festészetet vagy építészetet. Minden változik, alkalmazkodik, ahogyan az adott kor embere, szelleme is. A művészet az adott korszak leképeződése: ha így vesszük, nincs benne semmi kanonikus, mindig a művész határozza meg, miről, hogyan alkot. Innentől bennem nincs aggodalom az opera túléléséről. Biztosan változni fog, mint ahogyan most is változik. Különben valószínűleg nem tartanánk olyan fontosnak megha-

tározni és elkülöníteni azt a tipológiát, hogy „kortárs” vagy „barokk” zene. Sarkosan fogalmazva: szerintem az opera a kor élőzenés mozija.

A kortárs összművészetekben egyre keskenyebb a rés a zenei stílusok között, a zeneipar átalakul. Az opera a hangképzésének köszönhetően más, hangzásában különleges. Ezt a hangképzést tanulni kell. És amíg a mikrofon nem segít/torzít rá, addig élni fog ez a hagyomány. A tendencia pedig az egyre nagyobb technikai háttér, egyre megtevésztöbben kifinomult díszletek, maszkok, előadók, egyre kevesebb szereplő (pandémia!), kisebb előadói gárda mellett valószínűleg lesz egyre több „dobozos opera”, amely két szereplővel és vetített háttérrel könnyedén utaztatható, és lesz hatalmas és költséges luxuselőadás, amely nagyságánál fogva helyhez kötött. És mindkettő nagyszerű előadókat, élményeket és előadásokat eredményezhet.

– *Másként játszanak-e ma operát, mint mondjuk, ötven évvel ezelőtt? Vannak-e új irányzatok a műfajon belül vagy a rendezéseken belül?*

– Természetesen. Ahogyan ötven évvel ezelőtt más volt a közízlés, úgy más volt egy-egy előadás is. A legkézenfekvőbb példának ilyenkor az énekesnők küllemét szokták felhozni: ma már elképzelhetetlen, hogy a törekeny és éhező, tüdőbajos Mimi szerepében egy „jóllakott” énekesnő domborítson a színpadon, vagy *Traviata* egy háromajtós szekrény legyen fűzőben. Mindezek mellett azonban nem szabad elfelejteni, hogy bizonyos hangoknak bizonyos testre van szüksége: hegedűből nem jön csellóhang, és fordítva. Az irányzatok pedig ezt a tényt vagy elfogadják, vagy ellene mennek: nagyon leegyszerűsítve, vannak a vizuális, és vannak az akusztikus élményt előtérbe helyező iskolák. Az egyik legnagyobb teret élvező vizuális irány mindenképpen az ún. német rendezői színház iskolája, ahol minden a rendező elképzeléseit szolgálja, az énekes elsősorban színész, ezen belül kell megoldania a lehető legtökéletesebb éneklést – ami néha bizarr, de mindenképpen elgondolkodtató előadásokat szül. A hangzás pedig a klasszikus iskola: az énekes az akusztika törvényeinek nem ellentmondó módon igyekszik egyben színész is lenni, ami szintén nagyon vicces lehet.

– *Hogyan óvja a hangját, milyen technikái vannak erre?*

– Könnyű lenne azt mondanom, hogy nem beszélek, és kímélem a hangomat, de ez nem volna igaz. Családom van, és imádok beszélgetni. A legjobb módja a

hang megőrzésének a lélek feltöltése: a hanggal nem lehet csalni, ha nem dalos a lelkem, nincs szép hangom. Ez ilyen egyszerű. A többi fáradtság, amit ki kell pihenni, s mint az izomláznál: ügyelni a terhelés fokozatosságára. Nem lehet a szoba melegéből lefutni a maratont. Gyakorolni, gyakorolni kell! A hangszalag két picike izom. Nem lehet, és nem is szabad másként kezelni, csak izomként. Viszont nem lehet látni őket, ezért nehéz megmondani, hogy valamit jól csinálók-e: ehhez kell egy jó tanár és évek egyéni tapasztalata.

Én nagyon szeretek egyedül „molyolni”, dolgozni, ez sokban megkönnyíti a szakmai és magánéletemet, de legalább annyira bonyolítja is. Alkat kérdése. Ez végtelen önismereti út: divatos ma azt mondani, hogy valósítsd meg önmagadat – egy énekes folyton ezt teszi, még hangszer sincs, amely mögé elbújhatna, a hang mindig az igazi valót mutatja meg, a lelket csupaszon. Ezért a lelket kell feltölteni.

– *Milyen az Operaház csapatának összetétele?*

– Az Operaháznak évek óta nincsen társulata. Szerepekre szerződünk, próbaidőszakokra, alkalmakra. Szerencsés esetben a kollégákkal jól ismerjük egymást, és könnyen ráhangolódunk a produkcióra, de persze a sok fény és flitter alatt ez is csak egy munkahely.

– *Van kedvenc partnere? Olyan, akivel már énekelt, és akivel még nem, de nagyon szeretne?*

– Imádtam volna *Maria Callast* élőben látni, és a fiatal *Placido Domingóval* együtt színpadon lenni...!

– *Ön szerint hogyan lehet a mai fiatalokat a klasszikus muzsika és az opera irányába terelni?*

– A klasszikus zene csak úgy, mint bármilyen más zene, ha jó az előadó, akkor hat. Nagyon károsnak érzem a médiából ránk ömlő olcsó és színvonalatlan tehetségkutató és előadó-hajhász műsorokat. Azt a látszatot keltik, hogy a zene csak ennyi: jó fénytechnika, anyuka könnyes szeme és a zsűri mosolya. Csoda, ha ekkora merítésben, ilyen dömpingben van az embereknek türelme kivárni azt az egy lélekemelő pillanatot! A saját élmény fantasztikus csodája nevel bennünket.

Hatalmas a felelőssége az egyes tanároknak, amikor az iskolában egy-egy darabot megmutatnak, vagy akár csak beszélnek róla! Ha tananyagként leadják a művészeti órák anyagát, akkor nem adják át, csak megkövetelik a lexikális tudást, pedig a művészet pont nem ez. Hiszem, hogy van értelme minden élménynek, amelyek terelnek, és bennünk apránként összeadódnak, elhozva azt a pillanatot, amikor egy-egy mű lúdbörözést okoz a hallgatójának. Sok kicsi libabőr pedig sok nagy örömet jelent. Az opera műfaja nem adja könnyen magát, de ha valaki érti, miért és miről szól pont úgy, pont akkor, megfeythető és kifogyhatatlan örömforrás.

– *Mit tart egy operaénekes pályája csúcának, illetve ehhez képest most hol látja önmagát és a saját pályáját?*

– Szerintem ez nagyon egyéni. Számomra az lenne a legnagyobb elismerés, ha 80 évesen még mindig tudnék teljes értékű hangot kiadni magamból. Ehhez képest az út felénél vagyok.

– *Mivel foglalkozik szívesen a szabadidejében, mivel töltődik?*

– Nagyon fontos a családom, a barátaim. A pandémia megtanította, hogy szinte szakrális élmény számomra az együtt elköltött étkezések meghittsége. Nagy hangsúlyt fektetek erre. Tudatosan iktatok be erre nem csekély időt, hogy szervezzek barátokkal, családdal közös programot. Az énekesi lét amúgy nagyon magányos szolgálat, számtalan esetben egyedül vagyunk hónapokig idegen helyeken, kultúrákba dobva, vendégként, úgyhogy a divatos én-idő kifejezés nálunk nem nyer akkora értelmet.

– *Mi a véleménye a könnyedebb műfajokról vagy a műfajok találkozásáról? El tudná-e képzelni magát más műfajban is?*

– Mindig izgalmas, ha a határokat feszegetjük, de ahhoz, hogy ezt megtehessek, előbb tudni kell a saját- és a stílusok pontos határait. Az ismeretek hiánya és az öncélúság nem szolgálja senki örömét. Úgyhogy az izgalmasság mellett nagy kihívás, harcok tere a műfaji egybemosódás. Talán annyiból speciális az operaénekesek helyzete, amennyire a hang adottságaik és technikájuk különleges: mi egy bizonyos hangképzésre vagyunk trenírozva, ha valakinek a torka (fájdalom nélkül) bírja, hogy másként is megnyilatkozzék, akkor minőségében és színezetében speciális hang születhet. Erre élő példa *László Boldizsár*, aki kiváló és nemzetközi szinten is elismert tenorista operaénekesként ma is aktívan énekel a Cotton Club Singers együttesben. Amellett kiváló kolléga. Magam is kipróbáltam magam picit másként, amikor el-énekeltem Mária szerepét *Tolcsvay László – Müller Péter Mária evangéliumában*, ami hivatalosan rockopera, de azért klasszikus értelemben is jól körvonalazható oratorikus zenemű. Fantasztikus élmény volt!

– *Játszik-e valamilyen hangszeren?*

– Szeretném hinni, hogy tudok zongorázni, de sajnos ez már elmúlt. A gyakorlás hiánya meghozta a maga nem kívánt eredményét. Mindemellett nagyon sok énekest ismerek, aki kiválóan játszik valamilyen hangszeren is. Én sajnos nem tartozom közéjük. Szívesen és örömmel játszom a magam örömeire, de publikum előtt nem mernék egyetlen hangot se lejátszani.

– *Egy opera végigéneklése mennyire megterhelő fizikailag és szellemileg?*

– Csak amennyire egy profi sportolónak nehéz. Nemrég láthattuk a szép és elegánsnak tartott tenisz Roland Garros-mérkőzésen Nadal és Djokovics gigászi csatáját. Megizzadtak. Pedig profik. Így van ez mindenhol. Gyakorolunk, hogy jók

A Székely Mihály-díj átvételekor

legyünk, aztán hogy jól legyünk, majd hogy még mindig jobbak legyünk. Több száz oldal zenei anyagát szó szerint lépésről lépésre kell tudni fejből, taktusról taktusra egy élő, organikus, változó közegben, együtt lélegezve kollégákkal, karmesterrel, szólista zenészekkel, közönséggel.

– *Eredeti nyelven vagy magyarul énekelni szeret jobban? Mekkora erőfeszítés, ha idegen nyelven kell megtanulni a szöveget?*

– A kérdés szerintem inkább úgy tevéődhet fel: ha magyarul kell énekelni magyar közönség előtt, az mennyiben jelent könnyebbséget? Semmiben. A közönség már csak ilyen: szereti érteni a szöveget. A feliratozó gép némi segítség, de nem helyettesíti az érthetőséget, a plasztikus szövegejtést. Egyébként a hang is akkor képződik jó helyen, ha a szöveg érthető. Minden nyelven. De nyilván nehézzé egy számomra nem beszélt nyelven elsajátítani egy szerepet. Fontos ilyenkor a nyelvi korrepetitor szerepe, aki segít a lehető legjobban értelmezni és kiejteni a hangzókat. Én igyekszem minden nyelven igénybe venni szaktolmácsok segítségét,

ha „csak” egy áriáról is van szó. Minden szót érteni kell. Nem véletlenül írta pont azt, pont oda a szerző. Eddig a már említett Weinberg-darab volt a csúcs: abban hét nyelven kellett énekelni a színpadon. És érteni, természetesen.

– *Milyenek a külföldi lehetőségei? Gondolt-e arra, hogy külföldre szerződjön?*

– Ez a „kísértés” folyton fennáll, de nagyon szeretem a hazámat, a nyelvet, amelyet beszélek, és ezer szállal köt a családom, barátok köre. Szívesen utazom, de eddig még mindig sikerült megoldani, hogy haza tudjak jönni élni.

– *Az operaénekesek világa mennyire megosztott politikai vagy kulturális szempontból?*

– Szerintem ez kétoldalú dolog. Az opera ösztönművészet, és mint olyan, egy nagy kohó. Természetesen nem mentes a személyes ellentétektől, de úgy látom, és ebben erősen hinni is szeretnék, hogy a mű színrevitele és megteremtése mindig fontosabb, mint a kis egyéni villongások. Így azt kell mondanom: az előadói oldalról nem jellemző. Mi is ki vagyunk azonban szolgáltatva a politikának és a kulturális széthúzásoknak, hiszen a színpad mindenképpen már olvasata egy műnek, visszfénye a hétköznapoknak, minden meg kell hogy jelenjen a míves deszkákon is, ami napközben foglalkoztat bennünket. Tehát szükségszerűen muszáj, hogy megosztottak legyünk.

– *Milyen tervei vannak a közeli és távolabbi jövőre nézve? Mikor láthatjuk Baján?*

– Terveim mindig vannak, és nagyon igyekszem is megvalósítani őket, de a mostani „lemondom-nem mondom le” járványidőszak mindent, mindenkor felül- és átír, megváltoztatja azt is, ami elmúlt, nemhogy a jövőbeni terveinket! Bajára, mint otthonomba mindig, mindenkor szívesen megyek; örülök, ha hívnak, és teljesíteni tudom a kérésüket. ■

Kedves Olvasóink!

Szeretettel ajánljuk Önöknek a Bajai Honpolgár-estek következő előadását.

Klímaváltozások a történelemben, avagy mikorra várható a világvége?

Előadó: **dr. Rácz Lajos** egyetemi tanár (SZTE PPK)

Időpont: **2020. november 19. 18 óra Ady Endre Városi Könyvtár**

Felhívjuk a figyelmüket, hogy a részvétel előzetes regisztrációhoz kötött. Minden érdeklődőt szeretettel várunk! További információk honlapunkon: <https://bajaihonpolgar.hu/honpolgarestek/category/hir/>

Búcsú Rátvay Zoltántól (1942–2020)

Németh Attila – Mayer János

■ Újabb nagy veszteség érte szeptember végén Baja sportéletét, hiszen 78 éves korában elhunyt RÁTVAY ZOLTÁN egykori válogatott kosárlabdázó, edző, játékező, a Szent László ÁMK (korábban Tóth Kálmán Szakközépiskola és Gimnázium) nyugalmazott testnevelő tanára. A kiváló sportember – akivel 2017-ben, 75. születésnapja alkalmából részletes életút-interjú közöltünk (*Bajai Honpolgár*, 2017/9.) 1955–1972 között volt igazolt játékos, aktív pályafutásának nagy részét – az 1961–1965 közötti, főiskolai évek kivételével – a *Bajai Bácska* csapatában töltötte. Itt a legnagyobb sikere az 1968-ban megszerzett magyar bajnoki ezüstérem volt. Tehetsége és a játék iránti elkötelezettsége révén az ifúsági, majd a felnőtt nemzeti válogatottba is eljutott, amelyben összesen 10 alkalommal szerepelt. (Aligha légből kapott feltételezés, hogy ha nem vidéki csapatban játszik, ez a szám sokkal magasabb is lehetett volna.) A maga korában kivételes adottságú, ritka dobásbiztonsággal rendelkező kosárlabdázó volt. Játékos-pályafutását 1972-ben fejezte be, ezt követően testnevelő tanárként dolgozott, s egy rövid, kezdeti kitérő után tanári pályája mindvégig a „Tóth Kálmánhoz” kötődött, amely a vezetésével a bajai kosárlabda-utánpótlás egyik legfontosabb bázisa lett, iskolai csapatai öt alkalommal nyerték meg a középiskolás országos bajnokságot, megyei és regionális sikerekről nem is beszélve. Testnevelő tanárként olyan, az NB I-ben is sikeres játékosok nevelőedzője volt, mint pl. Pálkerti Tamás, Rétháti Zsolt, Palás Kornél, Ágh Péter, Tamás Zoltán stb., de a mai bajai edzői stáb több tagja is tanítványa volt. Tanári munkája mellett edzősködött is: kezdetben a bajai utánpótlásban, majd az NB II-es bajai

női csapatnál, sőt rövid ideig az NB I-es Szekszárdnál is dolgozott. 1988-ban a *Bajai SK* országos bajnoki ezüstérmes férficsapatának másodedzője volt, sőt, *Kovács József* lemondása után néhány hónapig a gárda vezetőedzőjeként is működött. Ezt követően az első- és másodosztályban játékezőként is dolgozott. A sportcsaládból származó Rátvay Zoltán – akinek testvére, *Katalin* is válogatott kosárlabdázó volt – gyermekeiből is kiváló játékosokat nevelt: *Anita* sokszoros magyar válogatott, többszörös magyar bajnok, *Tamás* ugyancsak elsőosztályú játékos volt.

Mostani írásunkban egyik tanítványa és játékos, későbbi kollégája, NÉMETH ATTILA révén olyan arcát mutatjuk meg, amelyet csak azok ismerhettek jobban, akik igazán közel álltak hozzá. „1993-ban vettem fel a Tóth Kálmánba, ahol Zoli bácsi tanárom és az iskolai kosárlabdázó edzőm is volt. Én előtte is kosárlabdáztam már, és azért is kerültem ebbe az iskolába, mert afféle megfigyelőként lobbizott a kosaras gyerekek családjánál (így a szüleimnél is), hogy hozzájuk menjünk középiskolába, ahol ő csapatot épít. Nagyon jó szemem is volt a megfelelő emberek kiválasztásához, és kiválasztottjainak tanulmányi előmenetelét is igyekezett segíteni. Első benyomásom kissé ijesztő volt vele kapcsolatban: egy hatalmas termetű, nagy hangú ember állt előttünk; szókimondó, finomkodás nélküli őszinte figura volt, aki minden tettünkről, csibészégünkről is kemény visszajelzéseket adott, ha megérdemeltük. Nemigen lehetett kibúvónk

Rátvay Zoltán (1942–2020) egy általa szervezett kiránduláson (mögötte Németh Attila)

testnevelésórák vagy edzések alól, és mindig szembeállította az érnyeivel, de a gyengeségeivel, hibás döntéseivel is. Persze kicsit más volt testnevelő tanárként, mint edzőként. A tanórákon sokkal rugalmasabb volt; nem is nagykönyv szerinti órákat tartott. Ha átöltöztünk (ezt elvárta), akkor igény szerint lehetett fo-

cizni vagy kosarazni, akik egyiket sem szerették, azok mehettek futni a háztömb körül. (Előbb-utóbb ők is rájöttek, hogy a labdajáték izgalmasabb az egész órás futásnál.) Nem osztályozott szigorúan, mindenkinek a képességeit figyelembe vette. A kosárlabdát viszont nagyon komolyan vette, mindig nyerni akart. Elég jól látta, hogy egy-egy tornán, az adott garitúrával mire lehetünk képesek. Nem dicsekedett soha a játékos- és edzői múltjával (amúgy sem volt öntörvényű típus), de a tekintélye enélkül is megvolt, és mi is tudtuk, ki ő. Mi már nem láthattuk játszani, de már csak a két gyermekének akkor már igen komoly eredményei miatt is felnéztünk rá. A csapatunkban persze nagyon komolyan kiosztotta a szerepeket, elmondta, kitől mit vár el, és ezt is kérte számon (olykor nagyon keményen is, ha fegyelmezetlenek voltunk). Talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, hogy az orosz-szovjet kosárlabda-iskola híve volt, amelyben kőkeményen megvolt a csapatszerkezet, az egyes posztok szerepe is, és ezt nem nagyon lehetett felülmúlni. Szerintem nagyon jól is meccselt, feltérképezte az ellenfeleket, és jól tudta kezelni az öntörvényűbb kulcsjátékosokat is.

Amikor 2004-ben kollégák lettünk, nagy szerepe volt abban, hogy megértettem, hogy az új Szent László már nem egészen ugyanaz az iskola, mint amelybe én jártam. Talán elmondható, hogy Zoli bácsi habitusa jobban passzolt a gépész- vagy vízügyes szakközepes tanulókhöz, mint a gimnazistákhoz. Sokat segített abban, hogy új tanerőként megértsem a belső folyamatokat, és meglássam, hogy mit vár el az iskola a dolgozójától, és mit várnak a szülők az intézménytől, mert ez már nagyon megváltozott a diákkoromhoz képest. Testnevelőként is sokat tanultam tőle, főleg

Női kosárlabdacsapat edzőjeként (balján lánya, Anita látható)

a diákokkal szembeni elvárások tekintetében – én is elvárom a jelenlétet az órán; szeretem, ha rám figyelnek, amikor én beszélek. Pályakezdőként azt tanította nekem, hogy érdemes eleinte kicsit szorítani a gyeplőt, és abból később lehet engedni; ha viszont egyből haverkodszt, könnyen ellehetetlenülhetsz a saját órádon. Módszertani tekintetben nem volt komoly újító, igazán kosárlabdában tudott addig nem ismert dolgokat megtanítani. A kosárpályán tudott nagyon keményen kritikus lenni, de az órák során sosem torolta meg a gyengébb teljesítményt, év végén szinte mindenki jó vagy példás osztályzatot kapott. A tantestületben is volt respektje, mert tiszta, szókimondó, egyenes ember volt, bár ebből származtak konfliktusai is. Lehet, hogy néha talán nyersebben fogalmazott a kelletténél, de amit mondott, arra oda kellett figyelni. Volt egy sajátos humora, s ez akkor is mosolyra fakasztotta a kollégákat, ha éppen nem dicsérte őket. Általában a mindenkori iskolavezetők is hallgattak rá – az én időmben Tarján Levente volt az igazgató –, és támogatták az elképzeléseit és az általa szervezett túrákat, utazásokat.

Soha nem felejtem el neki (másokkal együtt) az emlékezetes utazásokat, kirándulásokat, külföldi tornákat, amelyekre főleg az ő kapcsolatrendszerénél juthattunk el, arról nem is beszélve, hogy igen gyakran ezeknek az utaknak az anyagi forrását is ő teremtette elő egy-egy támogatótól. Így én is jártam Svájcban, Izraelben, Olaszországban, Németországban, Franciaországban, egy teljes napot töltöttünk Monacóban. Volt, hogy sátorban aludtunk, volt, hogy bungalókban, máskor családoknál laktunk, de életre szóló élményeket jelentett ez nekem még a mai fejjel visszanezve is. Olyan dolgokat is láttam diákként, ami sokaknak soha nem adatik meg. Hogy miképp tudta mindezeket érdemi idegennyelv-tudás nélkül megszervezni, az nekem is rejtély, de sokáig kiválóan működött. Ezek a kirándulások messze nem csak a sportról szóltak, hanem a helyi kultúra megismeréséről is – nem ő volt, aki erről mesélt, de megtalálta azokat az embereket, akiktől értékes információkhoz juthattunk. De szervezett nyaralásokban – a kosárlabdától függetlenül – is nagy munkát végzett. Főleg előszezonban vitt el fél- vagy akár negyedáron iskolás csoportokat olaszországi kempingekbe. Ezeket a helyeket ő már az adott év tavaszán autóval felkereste és feltérképezte, sokat alkudozott is nyilván, és így kedvező feltételeket harcolt ki. Ez aztán annyira beindult, hogy volt olyan év, amikor Zoli bácsi május végétől lent volt a tengerparton, és szeptemberig ott is maradt, csak a buszos turnusok résztvevői váltották egymást. Amikor kollégák lettünk, már csak

Görögországba szervezett nyaralásokat, ott olyan szakmai-üzleti-baráti kapcsolatot alakított ki egyes apartmantulajdonosokkal, hogy erre hosszú távon tudott építeni. Szerette volna, ha én veszem át tőle ezt a lehetőséget, de aztán az újabb iskolavezetés ezt már nem támogatta annyira.

De ezeken túl is rengeteg sztorit őrzök magamban róla – és ezt nyilván mind egyik kosarasa elmondhatná magáról. Amikor középiskolás lettem, engem is elkapott az első szerelem, és ahogy ez már lenni szokott, mi is az iskola folyosóján ölegettük, csókolgattuk egymást az aktuális lánnyal. Ha Zoli bácsi elment mellettünk, a nézésével sugallta ugyan, hogy nem egészen helyénvaló, amit csinálunk, de akkor nem szólt semmit, a szerelmem előtt nem akart megszegyenyíteni. De a kritika ideje eljött a kosárlabdapályán! Egy idősebb csapattársamtól kaptam egy erős passzt, és hát a labda kicsúszott a kezemből. Ekkor – a telt házú csarnok előtt – Zoli bácsi torkaszakadtából üvöltöni kezdett: »Néééemeeeth! Te csak a muffot tudod fogni, a labdát meg nem!« Abban a pillanatban mindenki mással együtt én is csak nevetni tudtam ezen. De az egyéniségétől egyáltalán nem állt távol az, hogy egy-egy hiba után azt mondta, hogy ha még egyszer ezt csinálom, megesz, mint a marhahúst (merthogy marha voltam), pedig nem is szereti... Ezeket a megjegyzéseit soha nem vettük zokon, inkább nevtünk rajtuk, de úgy, hogy a könnyünk is folyt tőle.

Egy másik, jellemző emlékem egy utazáshoz kötődik. Egy buszos út során megálltunk valahol végcélra, ahol egy – egyébként vegyes házasságból származó, fekete bőrű – srác „elveszett” közülünk. Az ő, számunkra furcsa nevét (Udeme) Zoli bácsi eleve kicsit nehezen tudta megjegyezni. Valószínűleg a WC mögött dohányzott a társakkal, de amikor láttuk az üres helyét a buszon a megbeszélte indulás idején, már előre nevtünk a várható szituáción. »Hol van ez a... Mondjátok meg, hol van ez a... – kiáltozta Zoli bácsi a nevet keresve – hol van ez a... Kunta Kinte?!« Amikor néhány perc múlva előkerült, persze ő is megkapta a magáét, de ebből is kiderült, hogy mennyire aggódott érte, meg hát Zoli bácsinál egyébként sem illett késni sehonnán.

Sokan mondták róla, hogy némileg fogához verte a garast, de én inkább azt mondanám, hogy értett a pénzhez. De éppen ez az óvatosságot tette lehetővé ezeket az olcsó utakat, vagy épp ezek során annak a lehet-

Családi körben, néhány évvel ezelőtt

ségét, hogy drága országokban (pl. Svájcban) tisztességesen ebédelhessünk, vagy olcsó, de elfogadható szállásokon lakhassunk. (Ezeket meg is kellett találni, és így a kevésbé tehető családok gyermekei is részt tudtak venni az utazásokon.) Az persze tény, hogy nemigen hívta meg a csapatot egy-egy fagyira, és az adott pillanatban az is bosszantott sokunkat, hogy amikor egy tornán a legszimpatikusabb csapat díját elnyerve 500 svájci frankot kaptunk, azt nem osztotta szét a csapattagok között. Viszont melegítőket, komplett garitúra felszerelést vásárolt rajta, amiből sosem volt elég az iskolában, és pénz sem nagyon volt rá. Külön napi programként vitt minket vásárolni olyan boltokba, bevásárlóközpontokba, amelyekről tudta, hogy a másol szokásos árak töredékéért megkapjuk, amit keresünk. Ezt nagyon profin csinálta.

S hogy mi marad utána? Mi – egykori tanítványai, játékosai, az általa szervezett utak résztvevői – soha nem fogjuk elfelejteni, mindig mosolyogva gondolunk majd rá, és mindenkinek sok sztorija marad róla, őrizni fogjuk gesztusainak emlékét is. De jó lenne, ha talán ennél több is emlékeztetne rá szeretett városában és iskolájában. A közelmúltban felmerült a Szent László ÁMK tulajdonában lévő Türr István Sportcsarnok átnevezése. Bár erre vonatkozólag más elképzelések is vannak, de sok kosarossal egyetértve azt gondolom, hogy amennyiben a csarnok valóban új nevet kap, akkor a számos régi siker emlékét őrző helyet Rátvay Zoltán Sportcsarnoknak kellene hívni. Az ő neve annyira összeforrt a Tóth Kálmánnal, a Szent Lászlóval és a bajai kosárlabdázással is, hogy méltó emlékezés volna, ha a neve ezen a módon is megőrződne.

Rátvay Zoltántól rokonai, barátai, kollégái és számtalan tisztelője jelenlétében 2020. október 2-án vettek végső búcsút. Szerkesztőségünk ezúton fejezi ki őszinte részvétét az elhunyt családjának, nyugodjék békében! (Honlapunkon több, Rátvay Zoltán pályájához kapcsolódó fotót is találhatnak.) ■

Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről

4. rész: Az adakozók albuma

Jász Anikó

■ Kutatómunkám során olyan adatok is felszínre kerültek, melyekkel több mint száz év távlatából szeretnék emléket állítani azon bajai személyiségeknek, akik példamutatóan sokat segítettek adományaikkal és gondoskodásukkal a város közösségének.

Egyházi adományozók

Egyházi személyek is jelentősen hozzájárultak a bajai kórház működtetéséhez. Alkalmankénti pénzadományokkal, alapítványokkal és gyakran végrendeletükben is jelentős összegekkel gondoskodtak intézményekről. Négy egyházi személyt kell kiemelniük, akiknek erős kötődése volt Bajához.

Markovics Antal (1870, Pest – 1858, Kalocsa) nemesi családból származott. 1822–50 között Vaskúton volt plébános, a ő nevéhez fűződik kálvária építése, melynek fenntartására alapítványt tett, és harangot is öntetett; majd bácsi prépost, kalocsai kanonok lett. Élete tragikus véget ért, saját cselédje és annak társa által elkövetett rablógyilkosság áldozata lett. Jótékonyága és alapítványai által országos hírre tett szert. Beszámoló-részlet a Polgári Olvasó Egyesület 1843. évi farsangi báljáról: „Itt – ámbár a köztudatást megtiltó – el nem mulaszthatjuk megemlíteni főtiszt. **Markovics Antal** kanonok, s vaskúti plébános úr azon hazafiúi tettét, miszerint a 120 fthoz [forinthoz] 80 p. fto [pengő forintot] küldvén, azt 200 ftra kiegészítette, s így a bajai ifjúság szép intézkedéseit pártolva célhoz segítette. Ez öszveg a kórházi fölügyelőségnek már által is adatott. ... Az említett kanonok úr e fölött kegyesen nyilvánítani szíves volt, hogy évenkint e le-tett tökeözveget hasonló adakozásai által nagyítani el nem felejtkezendik.” (Nemzeti Újság, 1843)

1845-ben nagyszabású bált rendezett a kórház és beteg diákok ápolása javára a bajai lövészegyletben, ahova környékbeli-eket is meghívott. Erről tanúskodik két színes báli beszámoló: „Mindannyiszor édes érzetre hevül a' hátától kebel, valahány-szor kegyes emberbarátokat szemlélhet a' jótévis' pályáján; de méginkább kebel-dagasztó, midőn ez ösvényen valamely férfitűt kifáradhatlanul működni édesen tapasztal-hat. ... főtiszt. **Markovics Antal**, tiszteletbeli kanonok és vaskúti plébános úrban; ki több ezerekre menő vallásos, iskolai és embe-

riség-ügyi alapítványai-val meg nem elégedve, újolag jótékonykodólag lép föl. Ugyanis zsenge kórházunk' pénztárát nö-velendő, a' tanodai ifjak' kórházi alapítványának öregbítésére fordítván érzékeny részvétű figyel-mét, f. évi június' 11-ére a bajai lövészertben sors-játékkal egybekapcsolt lövészi vigalmat rendez-tet a' kórházi igazgató-ság által, minden kiállítási költséget ő viselvén. Kedély-ébresztésül kiját-szásra [sorsolásra] fé-nyes ezüst emlékerleget ajánlott; azonkívül még ugyané célra más száz, gyári 's műdarabot vásá-roltatván. **Dr. Rosenmann Pál főorvos**” (Religio és Nevelés, 1845)

„A tiszta kék egen semmi felhő nem vala látható, a szél sem süvöltött füleinkbe, szelíden ragyogott a nap, ezüst sugárai különbféle színeket játszanak, és a széles ősz Duna' hátán Tolna megye' lelkes ifjai számtalan nemzeti lobogókkal ékített födeletlen hajón, tarackzropogás és cigányzene' kíséretével hozzánk érkezének, egy a bajai tanuló ifjúság' számára a kórházban alapítandó ágy' javára sorsjátékkal vegyült táncvigalomra. E táncvigalmat **Markovics Antal** kalocsa megyei tiszteletbeli kanonok, alesperes és vaskúti plébános ur rendezte, ki jövedelme' felét mindig a haza' oltárára szenteli, jelenleg is a lövöldében fényes sorsjátékkal párosult estélyt saját költségén adott, a sorsoláshoz legtöbbet ő, ... Négy zenekar mulattatott bennünket, kik közt a gárdonyi és pápai cigányok jeles-kedtek, sima rend, nemzeti béke és víg kedély jellemzék e vigalmat. A tanodái ifjúság lelkes beszéddel köszönd meg a buzgó papnak e jeles áldozatát. **Xaver Ferencz**” (Honderü, 1845)

Girk György Baján született 1793. április 22-én, **Girk Márton** halászmester fiaként. Szülőháza ma is áll, a Hentes u. 3. sz. alatt. A gimnázium első 4 osztályát Baján végezte. A papi pályán a legmagasabb rangra emelkedett. Pécsi püspök volt 1852-től haláláig (1868. nov. 24., Buda), adraasi püspök,

Markovics Antal 1870-1858

pápai trónálló, római nemes lovag, királyi vallási belső tanácsos, a vaskorona rend I. osztályú lovagja. Bebalzsamozott teste a pécsi püspöki kriptában nyugszik. „Farsangi multságaink között jótékony intézeteinkről sem felejtkezének el némelly kegyeskeblű pártfogók. Kórházunk' alaptökéjét főtiszt. **Girk György** apát és kalocsai érsekmegyei kanonok 37 ft. [forint] 30 krral [krajcárral] növelte.” (Hírnök, 1838) „A' lefolyt 1844-dik évben kórházunk' pénztárának neveléséhez következő kegyes kebelek járultak adakozólag: mélt. és főtiszt. **Girk György** adraasi fölszentelt püspök úr, ez intézeti számosabb jótéteményei kívül, 100 frttal [forinttal].” (Religio és Nevelés, 1845)

Bartók Mátyás 1791-ben született Baján. A bajai belvárosi templom plébánosa volt 1828 és 1850 között, majd meghívást kapott Kalocsára a nagyszeminárium rektori tisztségére. A precíz és jó szervezőkészséggel megáldott pap 1859. augusztus 14-én hunyt el Kalocsán. Pályája során bőkezűen támogatt adományokkal egyházi intézményeket és rászorulókat, így például szülővárosában is az 1840-es nagy tűzvész után. „10én. mint az intézet' védszentje' napján, **Remete Sz. Pál** tiszteletére, igen számos gyülekezet' jelenlétében - mellyen jelen volt a' városi tanács, község, a kebelbeli czehek' küldöttjei 's a' kórházra jótékonyul ható asszony egyesület' több tagja - is-

teni áldozat mutatott be a minden jó kútfejének; onnan a' menet a' közelfekvő újdun rendezetű gyám- és kórház' épületébe vonult, hol a' város' buzgó lelkésze, Bartok Mátyás dersi prépost, azon csinos olajfestetít [olajfestményt] 's Remete Pált ábrázoló képet, melyet Sebökné született Gábry Francisca asszony az intézet' díszítésére ajándékozni szíves volt, 's mellytől 1837 óta az intézet nevezetik, egész ünnepélyel fölszentelé; ez alkalommal a' tisztelt prépost úr Remete Sz. Pálnak anyaszentegyházunk iránti érdemeit rövid beszédben kiemelve, egyszersmind rövid vázlatban a' kórház' alakulása' történetit." (Hazai Tudósítások, 1839)

Terszich Mátyás 1794-ben Baján született, papi működését a közeli Dusenokon kezdte, majd Bácsra helyezték, ahol „a sokac (illyr) hívek buzgó apostolaként” tartották számon. Öt évnyi szolgálat után, folytonos betegeskedése miatt korán érte a halál 1855. február 1-jén, Bácsra. Végrendeletében a bajai és a bácsi kórház alapját egyaránt 42 forinttal gyarapította, vagyona fennmaradó részét a bajai kórház tőkealapjára bízta azzal, „hogy annak évi kamataiból egy erkölcsös s iparkodó Terszich családbeli tanuló évenként jutalmaztassék.”

Türr István adományja

Türr István 1867-ben, húsz évnyi száműzetés után Magyarországra látogatott. Felesége, Wyse-Bonaparte Adél és az akkor kétéves Raoul fia is elkísérte az útra. Szeptember 15-én gőzhajón érkezett szülővárosába, ahol többek között Tóth Kálmán fogadta. Négy napot töltött Baján, nagy ünneplésben volt része. Látogatása alkalmával feleségével bőkezűen adományoztak több bajai intézmény számára. „... Körünkben mulatását több jótékony adakozással is emlékeztetéssé tevő a nemes férfiú, s bizonyosságát adta annak, hogy nemcsak jó katona és nemes érzelmű hazafi, de egyszersmind áldozatkész emberbarát is; a gymnasium, zárda, nőegylet, kórház, honvédegylet és a szegények számára ezer forintot felül adakozott.” (Szegedi Híradó, 1867) Türr István látogatása Baján: „Elmenetelők előtt ő és neje 620 fto adtak különféle bajai intézeteknek.” (Vasárnapi Újság, 1867)

Végrendelettel adományozók

„Vegelein Anna hajadon 875 fr. [forint] adomány- és hagyománnyal. Ugyanezen jótévként javaiból végintézete következtében javai jutott a' bajai, zombori, újvidéki, és szabadkai kórházakra egyenkint 1600 fr., mellyet Markovics Antal kanonok 's vaskúti plebánus mint a' végintézet telje-

sítője által is adott, a' fentebbi summa szabad intézkedésére hagyatva levéli [levélben].” (Jelenkor, 1836)

Miszura István vároosi tanácsnok és bíró (†1835, Baja). Háza a Kisvásártéren, a mai Jelky András tér kb. 8. szám alatt állt. „...néhai Miszura István, ki múlt évben hunyván el [1835], két ifjat fejeként 's évenként 50 fr. jutalommal kívánt szorgalmasabb tanulásra ösztönzeni [a gimnáziumban – J. A.] végrendelete 's hagyománya következtében. Fenntartja különben is feledhetlen nevét kórházunk jegyzőkönyve is, melly intézet javára két ezer forintot hagyja; fenn a' város évkönyvei, hol szinte számtalanszor fordul elő a' nagyobb szerű jótévként sorában. De nem maradtak érdemei sötétségben elhunyt fejedelmünk előtt sem, ki őt szalagról függő tizenkét aranyú érdempénzzel [érdemérem, kitüntetés] tünteté ki a' francia háborúkkor lett több adakozásiért 's tanácsnok és bíró korában tanúsított polgári érdemeiért. A' városunk minden intézetei előmozdításában mindenkor az első között lépe föl. Mint gyermektelen özvegyet éltének 82. évében vesztettük el. Számtalan kísérő áldá a' sírba költözöttnek porait 's boldog szendergést fohászokodott hamvaira.” (Jelenkor, 1836)

Modrics János (†1826, Baja) szénkereskedő „... 1826ban halt el Modrics János bajai széntőzsér [szénkereskedő], ki mint gyermektelen szinte két ifjúra tön [tett] 5 forintos évenkénti jutalmat [a gimnáziumban – J. A.]. Múlt április óta hamvadé hitvese férjének nyomait követvén, javaiból több más intézeten kívül a' bajai kórház gyarapításra hat száz forintot rendelt adatni.” (Jelenkor, 1836)

Jótékony bajai hölgyek albuma

A cikk írása közben a kutatások során nagyon sok névvel találkoztam. A jelenleg rendelkezésemre álló lehetőségek alapján sikerült sok személy, család adatait megtalálnom. ezekből fény derült több család szoros rokoni kapcsolataira is. Az alábbiakban néhány életrajzi adattal bemutatom azon bajai és környékbeli hölgyeket és urakat, akik 1835 és 1903 között sokat tettek a bajai kórházért. (A korabeli sajtó néhány

Girk György 1793-1868

vezetéknévét hibásan közölt, itt javított anyakönyvi formában szerepelnek.)

A „jótévként asszonyegylet” első jótékony báljának kezdeményezői és évekig fő szervezői voltak a Schweidel- és Odry-lányok. Schweidel Anna (1791, Zombor – 1861. júl. 3., Baja) Schweidel József aradi vitéz tanú nővére. Latinovits (Béni) Benjamin felesége volt (1810., Zombor). Schweidel (Vilma) Vilhelmina (1805, Zombor – 1895) Schweidel Anna és József nővére. Férje bajsai Vojnits György táblabíró, az ő nevéhez fűződik a Vojnits-kúria (ma Nagy István Képtár) építése. Hat gyermekük közül három Baján született (1828, 1829, 1831)

Az Odry nővérek a nemes pacseri családban születtek. Édesapjuk pacseri Odry András, Bács vármegye alispánja volt, bajai háza kb. a mai Szent Antalt utca 36. szám alatt volt. Odry Éva (1787. nov. 11., Újvidék – 1859. aug. 20., Pest) pacseri Polimberger György (1780, Nagyláng – 1815, Baja) földbirtokos felesége. Fiatalon elhunyt férje emlékét őrző bronz síremlék a bajai belvárosi templomban látható. Odry Antónia (1784, Újvidék – 1862, Buda; Madarason temették el) Házasságai: 1. Latinovits József (1769, Baja – 1809, Baja) vármegyei táblabíró; 2. Freiherr Josef Menningen (1780 – 1841). Odry Jozefa (1808 – 1875, Bp.) Éva és Antónia féltestvére volt. Fivére Gergely, Odry Lehel (1837-1920) neves operaénekes apja, akinek fia Odry Árpád (1875, Bp. – 1937, Bp.) színész. Férje Latinovits Zsigmond (1812, Borsod – 1855. szept. 10., Baja) vármegyei vicanótárius (aljegyző), majd alispán volt.

Latinovits Anna (1873, Borsod – 1896, Szabadka) Férje *Vojnits Jeromos* (1784 – 1831). Anna testvére volt *Latinovits Benjamin*, aki *Schweidel Annát* vette nőül.

Császár (Lóra) Gertrudis Eleonóra (1791. márc. 10., Baja – ?) férje *nemesmiliticsi Czintula János* (1763 – 1825), a Bács vármegyei ítélőtábla ülnöke volt.

Deák, született Galambos Johanna (1763, Vác – 1841. jún. 20., Baja) sírja a Kálvária kápolnában van. Férje *keresztesi Deák János* (1754, Nagykálló – 1832. aug. 20., Baja) református kismemesi család sarja, katonatiszti pálya után mint a Grassalkovich-uradalom intézője került Bajára. Mint vagyonos és mindig hangsúlyozva „valláskülönség nélkül” bőségesen adakozó polgára tiszteletbeli táblabírói címet kapott. Nagy szerepe volt a bajai református egyházközség megszervezésében. Baján birtokai és két háza (a Tóth Kálmán és a Szent Antal utcában), és Pesten is háza volt. Síremléke a Kálvária temetőben áll.

Heinrich, született Etlinger (Ettlinger) Erzsébet (1792. febr. 25. – 1860. szept. 4., Baja). Apja feltehetően *Etlinger Mátyás* bajai malomtulajdonos volt, akinek a mai Táncsics utca 38–44. szám alatt állt háza. 1810-ben kötött házasságot *ómoravicai Heinrich Ferenc* (1779, Székesfehérvár – 1855. aug. 19., Baja) gazdag terménykereskedővel, Bács vármegye táblabírájával, aki 1845-ben Imrédyre magyarosította nevét. Az ő dédunokájuk volt *Imrédy Béla* (1891–1946) politikus, miniszterelnök.

Joannovich, született Dajcsevics Anna *Joannovics* György bajai királyi örökös postamester felesége volt. Fiuk (ifj.), *Joannovich György* (1830, Baja – 1892, Szabadka) átvette apja hivatalát, 1867-ben megalapította Baján az első magyar postai szaklapot, a *Posta Közlönyt*. Pestre költözött, majd Szabadkán élt, ahol nyugdíjazása után könyv- és hírlapkiadással foglalkozott.

Vegelein Anna (eredetileg helyesen *Vögelin*) minden bizonnyal azonos *Franz Xaver Vögelin* (1755–1827) korábbi csátaljai plébános hűgával, aki bátyja kíséretében még a 18. század végén német földről (a fekete-erdei Kleinlauffenbergből) indult Magyarországra. Bátyja magasabb szintű freiburgi tanulmányainak elvégzése után egyfajta küldetésstudattól vezérelve jött Magyarországra, hogy a messzire vándorolt németek lelkipásztora legyen. 1788–1809 között Bresztovácon, 1809–1827 között Csátalján volt plébános, ott is halt meg. Hűga által állíttatott sírköve – időközben felújítva – ma is áll a csátaljai

temetőben. Addig vele élő hűgának további sorsa nem ismeretes – lehet, idős napjainban hogy Vaskúton vagy Baján élt.

Koller, született Albrecht Berta Antonia Cornelia (1832. júl. 8., Baja – 1872, Pest) *Albrecht József* városi képviselő és bíró leánya. Férje *Koller Ferenc* (1877, Baja – 1849) vármegyei táblabíró.

Latinovits, született (Geöcz) Geőz Valéria (1819, Buda – 1902. márc. 10., Baja). 1835-ben kötött házasságot *Latinovits Mórral* (1812 – 1868). Sírja Baján, a Rókus temetőben van.

Fazekas, született (Nixty) Nighsztly Mária (1805–1868) 1819-ben kötött házasságot *Fazekas Ferenc* bajai fűszerkereskedővel (1793, Baja – ?). Nővére, *Nighsztly Teréz* (1802, Baja – 1869. okt. 5.) *Tóth György* felesége lett, ebből a házasságból született *Tóth Kálmán* költő, Baja országgyűlési képviselője.

Szenkveczi Paukovics Ida (1824, Baja – 1877, Baja) *Paukovics János* (1791, Baja – 1859, Baja) ügyvéd lánya. Édesanyja, *Nighsztly Jozefa* révén *Tóth Kálmán* költő rokona. Férje *Bozsef József* (1811 – 1879), bajai gyógyszerész volt. Olga leányuk *dr. Cserba Ferenc* (1847, Baja – 1913., Baja) bajai járásbíróhoz ment feleségül. Gyermeük (*Paukovics Ida* unokája) *dr. Cserba Elemér* (1876, Baja – 1936) Rákospalota első polgármestere volt.

Allaga, született Fazekas (Emma) Emília (1821. nov. 6., Baja – 1907, Baja). Férje *Allaga Imre* ügyvéd (1813, Baja – 1893, Baja), az 1848/49-es szabadságharc kormánybiztosa volt. Szerepvállalásáért 1850-ben kötél általi halálra ítélték, de kegyelmet kapott. 1861-ben országgyűlési képviselővé választották, majd Baján 10 évig főjegyzőként működött. A Rókus temetőben, családi sírboltban nyugszik. Tíz gyermekük született: *Allaga Géza* zeneszerző és cimbalomművész (1841. márc. 25., Nemesmilitics – 1913. aug. 19., Baja); *Ottó Albrecht Antónia* lányát, *Koller Bertát* vette el; *Margit* leánya (*Boros Berta*), a bajai születésű levéltáros, *Jánossy Dénes* (1891, Baja – 1966, Bp.) felesége lett.

Hüttl (Nina) Anna (1817, Baja? – 1873, Buda). Férje *Vilkovszky József* (1815 – 1872, Buda) volt. Hét testvére közül *Hüttl Móric* (1824. ápr. 13., Baja – 1854. okt. 10., Vác) az 1848/49-es szabadságharcban hadnagy volt, 1850-ben Aradon 15 évre ítélték; 1852-ben kegyelmet kapott, majd Vácon telepedett le. *Hüttl József* (1832, Baja – 1909, Bp.) bányamérnök, királyi tanácsos volt.

Báró Geramb (Etelka) Adelheid (1799, Selmecebánya – 1860, Bécs) Baján, 1817-

ben házasodott össze *Latinovits Sándorral* (1875., Baja – 1831., Baja). Hamvait Bajára hozták, férje mellett nyugszik. Leányuk *Latinovits Flóra* (1820–30 között – 1909.) is tagja volt a jótékony asszonyegyesületnek, fiuk, *Latinovits János* (1819 – 1892) *Pilaszanovits Flórát* vette feleségül.

Gáby, született borsodi Latinovits Karolina (1831 – 1842, Szabadka) rövid életében férje *kézdikozsdolai Gábry Károly* (1805 – 1881, Szabadka) volt. Karolina nővére, *Latinovits Mária* is rövid életet élt (1820 – 1843, Zombor). Szüleik *Latinovits Máté* és *Vojnits Katalin* voltak.

Pollermann, született Radány Borbála (?-?) *Radány Bertalan* gyógyszerész és *nemes Karátsonyi Júlia* leánya. Férje *Pollermann Ferenc* (1795, Baja – 1870, Baja) gyógyszerész. Házuk ma is áll a Tóth Kálmán téren, földszintjén még most is patika működik. Fiuk, *Pollermann Bertalan* (1840, Baja – 1914, Baja) folytatta apja hivatását.

Radány Kálmánné a bajai nőegylet elnöke volt (1877). Életrajzi adatokat nem találtam róla, feltételezhető, hogy rokonságban állt a gyógyszerész Radány családdal. Férje, *Radány Kálmán* az 1848/49-es szabadságharcban főhadnagy, a III. rendű éremmel tulajdonosa alapította a Baja városi honvédegyeletet.

Pacséri Rezsnyei Emília (1821, Futak – 1877, Paks) férje *Daróczy János Nepomuk* (1804 – 1872) Tolna vármegye főszolgabírája volt.

Budafalvi Vermes Julianna (1800, Szabadka – 1848, Szabadka) Apja *Vermes Lajos*, Szabadka főbírája volt. *Almási Némethszeghy István* vette nőül, aki Moson vármegye alispánja és udvari tanácsos volt.

Pacséri Mészáros (Thirsa) Terézia (1843, Pacsér – 1888, Baja) *Mészáros Lázár* bátyjának, *Antalnak* (1788., Baja – 1875., Baja) második feleségétől, *Taub Teréztől* (1822, Baja – 1885, Pacsér) született leánya, a hadügyminiszter unokahúga volt.

Sebőkné Gábry Franciska származásáról nem találtam adatokat, de feltételezhető, hogy *Latinovits Karolina* férjének, *Gábry Károlynak* lehetett rokona. Férje *Szentmiklósi Sebők József* ügyvéd, Baja jegyzője volt, aki 1841 és 1870 között gazdasági cikkeket jelentetett meg szaklapokban. Szerkesztette a *Bajai Hírnök* c. újságot (1860). Feleségével lelkes és tevékeny pártolói voltak a kórház ügyének és a Nőegyletnek. (Az életrajzi adatok pontosságához felhasználtam *Kothencz Kelemen néprajzkutató és dr. Fábrián Borbála történész tanulmányait* is.) ■

Alattam a föld, fölöttem az ég... vagy mégsem?

A Rábl Színpad Felettünk a Föld című előadásáról...

■ Sajnos a jelenleg is tartó vírushelyzet miatt új színházi előadásokról hiába is szeretnénk beszámolókat írni. A helyi társulatok egyelőre megkísérelik túlélni ezt az évet, és abban bíznak, hogy talán a következő naptári évben már új bemutatókkal örvendeztetik meg a bajai közönséget. A Rábl Színpad alább tárgyalt előadása is hónapokkal ezelőtt volt látható, de minthogy eddig lapunkban nem olvashattak róla kritikát, örömmel tesszük közzé abban bízva, hogy előbb-utóbb lesz alkalmunk friss színpadi élményekről is mesélni. A társulat a közelmúltban a Vasvári Színház Fesztiválján arany minősítést nyert és több díjat kapott, amihez gratulálunk. Ottani élményeiről decemberi számunkban számolunk be.

Lex Orsolya

■ Nem kis feladatra vállalkozott a Rábl Színpad néhány tagja, amikor színpadra alkalmazták Mike Cahill *Felettünk a Föld* című filmdrámáját. A történet egyáltalán nem mondható hétköznapi, sokkal inkább furcsa, különös, s rendkívül megkapó. Biztosan hatást vált ki mindazokból, akik megnézik, s átadják magukat a történet magával ragadó légkörének.

Kamaradarab, kis játéktérrel, kevés szereplővel, csekély színpadi apparátussal dolgozó előadás, amely a Rábl színpad sajátja. Erőteljesen működnek az ilyen előadásai. S ha nem is mindig távozik a néző felhőtlenül a nézőtérről, az sosem az előadás minősége miatt van, hanem a bennük feszegetett, gyakran igen nehéz, súlyos kérdéseknek, lélektani mélységeknek köszönhető. Ezen előadásuk kapcsán is gyakorta érezzük, hogy valami nyomaszt bennünket... Nyomaszt a

szereplők problémája, a múltjuk, s ebből fakadóan a félig-meddig kilátástalan jelenük s jövőjük is. Teherként nehezedik ránk a nő főszereplő Rhoda (Csík Lili) hazugsága, tehetlensége, titka, mellyel tudjuk, előbb-utóbb el kell számolnia.

Remek megoldás ezen atmoszféra megteremtéséhez a könyvtárterem, amelynek szűkössége, kicsiny tere még inkább összenyomja a nézőt, s talán a szereplőket is a saját karakterük által cipelt teher alatt.

Az eredeti történetet a filmdráma műfajába sorolják, melynek jellegzetessége, hogy valóságos szereplőkkel, élethelyzetekkel dolgozik, s nélkülözi a különleges effekteket, pörgős akciókat. Szereplői általában egymással vagy önmagukkal kerülnek konfliktusba, s a kiélezett helyzetek megmutatják a karakterek igazi valóját, legjobb illetve, legrosszabb tulajdonságait. A tudományos-fantasztikus elemeket sem nélkülöző me-

sével bizony feladja a leckét ez az előadás. Az égbolton ugyanis megjelenik a Föld szakasztott mása, mondhatni tükörképe, s ez rögvest megmozgatja mindenki fantáziáját. Történhet-e ilyen valójában, tesszük fel a kérdést magukban, de aztán rájövünk, hogy a tudományos magyarázatokkal itt és most úgysem jutunk előbbre...

Két élettörténet fonódik össze, melyeket egy igen szomorú múltbéli esemény kapcsol össze. (S még két élettörténet a párhuzamos világban, a másik Földön.) Nem tudhatjuk, ahogyan a szereplők sem tudják, hogy e párhuzamos valóságra hogyan tekintsenek. Talán felvillantja az újrakezdés lehetőségét? Persze az is lehet, hogy a másik világban is éppen azokat a hibákat követték el, s éppen ugyanazon élethelyzetben vagyunk, mint ebben a valóságban. Mindez persze csak akkor tudható meg teljes bizonyossággal, ha meggyőződünk róla. Erre vállalkozik Rhoda, amikor jelentkezik abba a tudományos programba, mely úticélként a Föld kettőt jelöli meg. A fiatal lány bízik abban, hogy ott, a Föld kettőn élő másik énje nem hibázta el életét, ha már itt, ezen a bolygón számára nem is adatik meg a feloldozás.

A jól működő színpadképnek, az ötletesen felosztott játéktérületnek, a hangok-fények összjátékának köszönhetően a tér mindig a kellő pillanatban tágul ki vagy szűkül össze, magába szippantva a benne tar-

A két főszereplő, Rhoda (Csík Lili) és John (Dely Géza)

A darab tele van feszültséggel (Csik Lili, Bajzák Valentin)

tózkodókat. Egyik pillanatban azt érezzük, hogy aprócska porszemek vagyunk a mindenségnek, másik percben pedig úgy hat, hogy saját létünk problémái, konfliktusaink, megoldásra váró feladataink fontosabbak és hatalmasabbak mindennél.

A jól eltalált rendezésnek köszönhetően a darab kezdetén fel-felvillanó mozaikokból gyorsan összeáll a kép, kikristályosodik az alapszituáció, s már az előadás közepén azon kapja magát a néző, hogy egyfolytában gondolkodik... Kattog az agyunk, s a szívünk, lelkünk sem kap pihenőt. A két főszereplő élete, tragédiája, kiútkeresése teljesen magával ragad, együtt sírunk,

remegünk velük... izgulunk értük. Akarjuk a boldogságukat, mindennél jobban, de fogalmunk sincs, hogy van-e rá lehetőség bármelyik világban. *John* és *Rhoda* útja egy tragédiának köszönhetően kapcsolódott össze, közös örömeik, lopott boldogságuk, időleges gyógyulásuk is a tragédiából fakadó, s éppen ezért véges.

A két főszereplő Csik Lili (*Rhoda*) és *Dely Géza* (*John*) játékán érezhető, hogy teljes valójukkal összeolvadtak az eljátszott karakterrel. Elképzelhetetlen volna ez anélkül, hogy a karakterek és színészek személyisége legalább néhány ponton összekapcsolódjon. Bizonyos, hogy mindketten találtak az általuk

játszott személyek életében, tragédiájában valamit, amit a sajátjukká formálhattak, s valóban megélhettek. Színpadi jelenlétüknek, egymásra hangolódásuknak nagy a szerepe abban, hogy a darab valóban hatással legyen a nézőre. A kicsiny térben a színészek minden apró rezdülését látjuk, érezzük az energiákat, melyek őket mozgatják, működtetik. Bevonódunk, megbocsájtunk, haragra gerjedünk...

A jelenetek közül a legerősebbek a két főszereplő közös pillanatait, melyek közül kettő kiemelendő különösen erőteljes, rendkívüli módon megélt, katartikus mivolta okán. Az egyik a voltaképpen tragédiából életre kelő, fájdalmas, ugyanakkor felszabadító szerelmi egymásra találás jelenete, a másik pedig az a pillanat, amikor újjászületik a tragédia azzal, hogy *Rhoda* elárulja *John*nak eddig rejtgetett titkát, valódi kilétét, felbukkanásának okát.

Mindamellett, hogy a történet, s így a darab érdekes mesét oszt meg velünk, komoly, súlyos kérdéseket is feszeget, melyekre megnyugtató válaszokat valójában nem kapunk, s nem találunk még akkor sem, ha továbbgondoljuk a történéseket. De nem is ez az előadás feladata. Az sokkal inkább a kérdések feltevésében, az elgondolkodtatásban, a feszültségkeltésben, a megmozgatásban rejlik.

Helyre lehet-e hozni valamit, amit egyszer már elrontottunk? Létezik-e valódi megbocsátás, s ha igen, akkor képesek vagyunk-e rá, akár magunkról, akár másról legyen szó? (*Felettünk a Föld. A Rábl Színpad és Zenei Közösség előadása. Szent László ÁMK, 2020. Rendezte: Dely Géza*) ■

Van-e közös boldogság (Csik Lili, Dely Géza)

Itt van az ősz...

Szűnder Dezső

■... de itt ám. De még mennyire! Szerdánként és szombatonként sétálok a piacon, és már-már azon gondolkodnék, hogy mi is az, amit idén nem készítettem el szőlőből, szilvából. Ahogy azonban maszkomból kikaplogva nézelődöm, egyszer csak azt veszem észre, hogy októberre szinte berobbant az évszak minden szépsége. A kínálat már szinte zavarba ejtő, olykor nem is tudom eldönteni, mit is kellene megvennem, szinte mindenről egy jó recept jut eszembe.

Aztán egyszer csak összeáll a kép, megszületnek a gondolatok, mi is legyen, mi készüljön aznap, másnap. Legyen leves is, főétel is, desszert is. Az elmúlt hétvégén pedig szinte rámtört a sütőtök iránti vágy, így aztán nem kellett sokat töprengeni azon, mi is legyen. Mielőtt a receptek írásába kezdenék, el kell mesélnem, hogy idén valahogy nem éreztem nagy készletet azírásért, hogy az úgynevezett kanadai sütőtökkel dolgozzam. Igazából nem tudom megmagyarázni ennek az okát, de idén egyelőre úgy tűnik, hogy a Hokkaido típusú tök lesz a befutó a konyhámban. Ha azonban valaki szívesebben eszik kanadai sütőtököt, azoknak jó hír, hogy a most közölt recepteket azzal a fajtával is el lehet készíteni. Ha mégis a Hokkaido típust vásárolják, olyan helyről, ahol a növényt nem permetezték, akkor ebben az esetben a tök héját is bátran el lehet fogyasztani.

Almás sütőtökleves

Sütőtökből krémleves készíteni manapság nem a világ nyolcadik csodája. Egyszerű, hamar elkészülő, ízletes fogás, én most almával „bolondítottam” meg, valamint szokásomtól eltérően főzés előtt a hozzávalókat megsütöttem, így egyedi ízvilágú, különleges leves lett a végeredmény.

Hozzávalók: egy közepes darab sütőtök (kb. 700 g), 2 alma + a tálaláshoz, 1 vöröshagyma, 1 burgonya, 4 evőkanál olaj, só, őrölt bors

ízlés szerint, kb. 800 ml húsleves-alaplé vagy víz és leveskocka keveréke, esetleg kis ételízesítővel kiegészítve, 100 ml tejszín.

A tököt magozás után vágjuk kockára, a meghámozott almával és krumplival együtt. Olajozunk ki egy sütőtálat, tegyük bele a zöldségeket, sózzuk, borsozzuk, 170 °C-on süssük 30 percet alufóliával lefedve. Öntsük fel a húslevessel, turmixoljuk simára. Adjuk hozzá a tejszínt, egyet forraljunk rajta, majd tálaljuk kis kockára vágott meghámozott almával.

Sütőtök töltve

Hozzávalók: 2 db, kb. fél kg-os sütőtök, 200 g darált hús, 70 g rizs, 3 db paradicsom, 1 fej vöröshagyma, 2 gerezd fokhagyma, 1 evőkanál olaj, ½ csokor petrezselyem, só, bors ízlés szerint, 2 teáskanál pirospaprika, őrölt koriander és őrölt római kömény ízlés szerint.

A sütőtök tetejét levágjuk, éles késsel óvatosan a magnál elvágjuk a rostokat, majd evőkanállal eltávolítjuk a magokat. A rizst fele mennyiségű vízben félpuhára főzzük. Serpenyőben megpároljuk a kockára vágott hagymát, az áttört fokhagymát és a darált húst. Fűszerezzük bátran, kóstolva kicsit érződjön túl fűszeresnek. Végül adjuk hozzá a héjától megszabadított, negyedelt paradicsomokat. Főzzük 10 percet. Keverjük össze a rizzsel, majd töltsük meg a tököket. Helyezzük vissza rájuk a levágott kalapot, állítsuk egy tepsibe, és 160 °C-on süssük 90 percet. Tálaljuk egészben vagy félbevágva, petrezselyemmel megszórva.

Sütőtökös pogácsa

Hozzávalók kb. 50 darabhoz: 500 g sütőtök (tisztított mennyiség), 700 g finomliszt, 2 merőkanál szódadikarbóna, 300 g trappista sajt, 125 g tejföl, 200 g vaj, 2 teáskanál só, őrölt bors ízlés szerint, 1 tojás, kevés olaj.

A magjaitól megtisztított tököt kis darabokra vágjuk, és 160 °C-os sütőben kb. 30 perc alatt megsütjük, még melegen pürésítjük. A tojás és az olaj kivételével valamennyi hozzávalót összedolgozzuk, belekeverjük a pürésített, már kihűlt tököt. A vajtól és kezünk melegétől kicsit lágyabb tésztát kapunk; ha összeállt, ne keverjünk bele több lisztet, viszont ha kemény

a tésztánk, akkor kevés tejfőllel lazíthatunk rajta. Tegyük legalább két órára 4-5 °C-os hűtőszekrénybe. A két óra letelte után nyújtsuk ki kb. 2 cm vastagságúra, kockázzuk be a tetejét éles késsel, és szaggassuk ki a pogácsákat, majd helyezzük őket sütőpapíros sütőlemezre. Az olajjal verjük fel az egész tojást, kenjük le a pogácsák tetejét. A sütőt most kapcsoljuk csak be, melegítsük elő 190 °C-ra, majd miután a tepsiket betettük, állítsuk 170 °C-ra, légkeverésre. Süssük kb. 25 percet.

A végére pedig maradt még egy kis őszi hangulat, most éppen az almától roskadozó pultok mellől. Csak azért, hogy legyen olyan desszert is a kínálatban, amely az édesszájúak igényeinek is megfelel.

Mandulás almatorta

Hozzávalók egy 24-26 cm-es kapcsos tortaformához: ½ kg alma, 200 g cukor, 1 rúd fahéj, vagy 2 merőkanál őrölt fahéj, 1 db citrom leve, 4 db tojás, 250 g puha vaj, 350 g liszt, 1 tasak sütőpor, 50 g szeletelt mandula. A díszítéshez igény és kedv szerint tejszínhab, porcukor, szeletelt, héjas alma, kevés citromlé.

Az almákat meghámozzuk, negyedeljük, a magokat, magházat eltávolítjuk, majd szeletekre vágjuk. A tortaformát kivajazzuk és zsemlemorzssával vagy liszttel megszórjuk.

Az almát egy lábosba tesszük, 50 g cukorral, fahéjjal és a citromlével felforraljuk, majd kis lángon 3-4 percet főzzük, aztán alaposan lecsöpögtetjük. A puha vajat a maradék cukorral és a tojások sárgájával krémesre keverjük. Az átszitált lisztet összekeverjük a sütőporral, és több részletben, alaposan elkeverve a krémbe dolgozzuk. A tojásfehérjék felvert habját a krémbe forgatjuk. Az így fellazított tészta felét a kapcsos formába simítjuk. Ezenletesen elosztjuk a tészta tetején a párolt almagerezdeket, végül a tészta második felét az almákra borítjuk. A tetejére szórjuk a szeletelt mandulát, 160 °C-ra előmelegített sütőben 50 percet sütjük. A kihűlt tésztát díszíthetjük porcukorral, felvert tejszínhabbal vagy citromlével előzetes megcsöpögtetett almagerezdekkel.

Jó étvágyat kívánok! ■